

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Leonida Ladinek

Mentorica: doc. dr. Melita Poler Kovačič

**ETIČNOST V KVAZIPREISKOVALNIH NOVINARSKIH
PRISPEVKIH: PRIMER POSEGA V ZASEBNOST POSLANCA**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2005

KAZALO

| | |
|--|-----------|
| 1. UVOD | 3 |
| 2. NOVINARSKA ETIKA | 6 |
| 2.1 SPODBUJANJE KAKOVOSTI | 8 |
| 2.1.1 Etični dialog | 9 |
| 2.1.2 Dober novinar | 10 |
| 2.2 KODEKS SLOVENSКИH NOVINARJEV | 11 |
| 2.2.1 Poslanstvo | 11 |
| 2.2.2 Meje legitimnosti | 12 |
| 2.3 POTTERJEV MODEL ETIČNEGA PRESOJANJA | 14 |
| 2.3.1 Spoštovanje dostojanstva osebe | 17 |
| 2.3.2 Zasebnost | 17 |
| 2.3.2.1 Zasebnost politikov | 19 |
| 2.4 KAKOVOST SLOVENSKEGA POPULARNEGA TISKA | 20 |
| 3. PREISKOVALNO NOVINARSTVO | 22 |
| 3.1 ETIČNI VIDIKI NOVINARSKE PREISKAVE IN UPOVEDOVANJA | 23 |
| 3.1.1 Izbira teme preiskave | 23 |
| 3.1.2 Načrt, preiskovanje, preverjanje | 25 |
| 3.1.3 Utemeljevanje – dokazi, navajanje virov | 26 |
| 3.1.4 Pristranskost poročanja | 27 |
| 3.1.5 Posledice preiskovalnih zgodb | 28 |
| 3.2 KAKOVOSTNO PREISKOVALNO PROTI AFERAŠKO | 28 |
| 4. ŠTUDIJA PRIMERA: RAZKRITJE ZASEBNOSTI POSLANCA | 29 |
| 4.1 PRIMER JURI KRONOLOŠKO | 31 |
| 4.2 KVALITATIVNA ANALIZA | 33 |
| 4.2.1 Izbrani prispevki | 33 |
| 4.2.2 Preiskovalnonovinarske značilnosti prispevkov v Slovenskih novicah | 34 |
| 4.2.2.1 Tematika | 34 |
| 4.2.2.2 Načrtovanje preiskave in preverjanje informacij | 35 |
| 4.2.2.3 Metode preiskovanja | 37 |
| 4.2.2.4 Akterji | 38 |
| 4.2.2.5 (Ne)navajanje virov | 38 |
| 4.2.2.6 Pristranskost poročanja | 40 |
| 4.2.2.7 Posledice | 42 |
| 4.2.2.8 Sklep | 43 |
| 4.3 PRESOJA ETIČNE PRIMERNOSTI PO POTTERJEVEM MODELU | 45 |
| 5. ZAKLJUČEK | 50 |
| 6. LITERATURA | 54 |

1. UVOD

»Za človeka gre!« M. KOŠIR

Rdeča nit te naloge je vprašanje o vrednosti človeka, ko postane zanimiv za množične medije. Ravnati etično je pojem, ki ne pomeni zgolj ravnati v skladu s pravili kodeksa poklicne etike. Pomeni ravnati po tehtnem premisleku, tudi po svoji vesti, vendar, kot bomo videli, ne samo to. Pomeni ceniti človeka in njegovo dostojanstvo, videti ga kot cilj sam na sebi in ne kot sredstvo. Takšno vodilo pri delu z ljudmi vidim kot ideal, upam, da uresničljiv, profesionalnega novinarja kot dobrega človeka, ki zna tudi novinarstvo (Košir, 2003: 115).

Poslanec, katerega primer bomo analizirali v tej nalogi, je s svojim ravnanjem ogrozil lastno zasebnost, ko je na spletnih straneh z intimno tematiko objavil telefonsko številko službenega telefona in se dogovarjal za zasebne intimne sestanke s tujcem, ki je bil novinar pod krinko. Novinarji v Slovenskih novicah so mu očitali dvoličnost in zapravljanje davkoplačevalskega denarja. Drugi tiskani mediji so se na afero »Jurigate« odzvali različno: »Z malenkostno izjemo Mladine in POP TV ni reagiral nihče,« so zapisali (Vir 3). Primer poslanca je sprožil javno razpravo¹ o meji zasebnosti v slovenskih medijih in novinarski etiki, o neprimernem dejanju novinarjev, bolj kot o dejanju politika. Povod za preiskovanje novinarjev bi lahko še označili kot sprejemljiv. Način, na katerega so informacije zbirali in izbrano predstavili v časopisu, pa kaže na neetično ravnanje. Politiku, čeprav je predstavnik javnosti in se v medijih mnogokrat pojavlja, kot osebi pripada pravica do zasebnosti in dostojanstva.

V delih Melite Poler Kovačič sem našla temelje za svoje prepričanje in tudi sama ne pristajam na prevladujoče dejstvo današnjega časa, da je prava beseda (ali slika) tista, ki se dobro prodaja. Mere ustreznosti javnega komuniciranja ne vidim v dopadljivosti množičnemu občinstvu in tržišču, temveč se strinjam, da je središče smotrnosti in smiselnosti v človeku kot osebi, v spoštovanju njenega dostojanstva (Košir, 1997: 8). Te misli so moje vodilo pri vsem nadaljnjem razmišljanju, v tem postmodernem času

¹ Ena izmed javnih razprav na temo »Javno o zasebno« je bila na TV SLO, oddaja Pod žarometom, naslov Javno o zasebno, 1. 3. 2005; POP TV je aferi Juri posvetila oddajo Trenja 10. 2. 2005. Komentatorji pa so svoja mnenja objavili v dnevnem in tedenskem časopisju.

egocentričnega individualizma, subjektivizma in relativizma (Košir, 1997: 7–8), v katerem je vse razpoložljivo in dosegljivo v površni naglici in brezsmiselnem prilaščanju, vse pomešano in prepleteno v prostaškem svetu. Sprašujem se, ali je zato, ker tako ravna večina, ravnanje ustrezno. Izbiram svobodo v odločanju po lastni vesti.

Cilj naloge je poiskati profesionalne etične argumente novinarskega dela, ki ne dopuščajo skrivanja za pojmi etični kodeks in preiskovalno novinarstvo ter njihovih zlorab. V prvem delu naloge bom predstavila temeljne pojme, ki jih bom uporabila, to so novinarska etika, določila Kodeksa slovenskih novinarjev, Potterjev model presojanja, definicijo preiskovalnega novinarstva in značilnosti tega v nasprotju z aferaštvom. Z opisno metodo bom primer opisala, opravila analizo primarnih in sekundarnih virov in zaključila s sintezo spoznanega in kompleksnim razumevanjem medijev, novinarstva in etičnosti.

S teoretskim delom, ki pomeni vpogled v temelje etičnega premisleka in predstavitev modela, se prepleta praktični del, v katerem razčlenjujem prispevke po definiciji preiskovalnega novinarstva ter ocenjujem izbrani primer po modelu etičnega presojanja. Etičnost poudarjam zato, ker si kakovostnega novinarstva brez etike, ki temelji na odgovornosti do oseb, ne predstavljam.

Raziskovalni del naloge temelji na študiji primera Juri v Slovenskih novicah. Kronologiji objavljenih prispevkov, v katero bom vključila tudi prispevke iz drugih tiskanih medijev, ki so posredno in neposredno omenjeni v prispevkih Slovenskih novic, sledi primerjalna analiza. Z njo želim preveriti, katere značilnosti preiskovalnega novinarstva imajo izbrana novinarska besedila. Ali je bilo preiskovanje in objavljanje skladno z določili Kodeksa slovenskih novinarjev, bom preučila tako, da bom najprej predstavila in interpretirala izbrane člene, v katerih vidim podlago, da pisanje Slovenskih novic označim za sporno, in jih primerjala z izbranimi novinarskimi besedili. Pri presojanju etične primernosti objave bom uporabila Potterjev model etičnega presojanja.

Prispevke v Slovenskih novicah sem za kvalitativno analizo izbrala zato, ker so novinarji Slovenskih novic primer Juri označili kot profesionalno »raziskovalno novinarstvo«, ki izpolnjuje naloge, zapisane v kodeksu, in služi javnemu interesu.

Izpostavljene značilnosti novinarskih prispevkov o poslancu odpirajo tri dileme. Prvič: ali samooklicano preiskovalno novinarstvo Slovenskih novic res zasluži to oznako. Novinarji Slovenskih novic so izpostavljanje zasebnosti politika v prispevkih opravičevali z legitimno nalogo, torej s tradicionalnimi novinarskimi vrednotami oziroma s tradicionalno identiteto preiskovalnega novinarstva kot psa čuvaja. Pri etičnem presojanju primera je to pomembna okoliščina, saj se narava preiskovalnega novinarstva razlikuje od »navadnega« poročanja. Ker pa se s takšnim poročanjem, kot smo mu bili priča v primeru Juri, ne morem poistovetiti kot novinarka, sem želela v nalogi razjasniti, kakšna je vloga novinarja v sodobnih medijih, kako ga vidijo strokovnjaki in praktiki, ter vsaj poskušati razumeti, zakaj je tako. Zato bom poročanje Slovenskih novic postavila tudi v ta okvir in ga ocenila s stališča verodostojnega preiskovalnega novinarstva. 1. TEZA od treh se glasi: Prispevki o poslancu Juriju, objavljeni v Slovenskih novicah, niso primer odgovornega preiskovalnega novinarstva zaradi načina obdelave teme.

Druga dilema se nanaša na etičnost novinarskega dela Slovenskih novic v primeru poslanca. Zanimajo me etična določila in omejitve novinarstva v Kodeksu slovenskih novinarjev, ki naj bi novinarstvo dvignila na nivo profesije, in so jih v prispevkih kršili. 2. TEZA: Slovenske novice so poročale etično nesprejemljivo in kršile profesionalni kodeks v vsaj treh členih: v 20., ki pravi, da naj novinar spoštuje pravico do zasebnosti in se izogiba senzacionalističnemu in neupravičenemu razkrivanju zasebnosti v javnosti; v 23., ki novinarja zavezuje, da se izogiba stereotipom, v povezavi s spolnimi nagnjenji; v 4., ki od novinarja zahteva, da navede, kadar je mogoče, vir informacije.

Tretja dilema se pojavi pri določilih Kodeksa slovenskih novinarjev, ki pisanje Slovenskih novic legitimirajo, vendar pri tem ostane občutek, da je takšno ravnanje novinarjev še zmeraj etično nesprejemljivo. Opozoriti želim na to, da Kodeks slovenskih novinarjev ni sinonim za novinarsko etiko. 3. TEZA: Avtorji prispevkov o Juriju uporabljajo Kodeks slovenskih novinarjev kot opravičilo za etično sporno ravnanje. Kljub temu, da jim v nekaterih določilih govori v prid, bo analiza pokazala, da je bilo delo novinarjev Slovenskih novic etično neprimerno.

Zavedam se, da je naloga pustila veliko odprtih vprašanj, vendar sem se odločila, da jih zaradi prostorske omejitve diplomskega dela pustim ob strani. To sta predvsem pravni vidik konflikta in jezikovna analiza primera. Poudarek je na temeljih novinarske etike, na razsežnosti tega pojma in profesionalnosti sodobnega novinarstva.

2. NOVINARSKA ETIKA

»Piši tako, da te bodo lahko brez moralnega mačka posnemali vsi novinarji.« E. KOVAČ

»Vsaka dejavnost človeka kot osebe in kot družbenega bitja ima neizogibno tudi etično razsežnost,« piše Alojzij Šuštar (1988: 613), in ravno v tem obstaja posebno človekovo dostojanstvo, da se zaveda etičnih vrednot in razlikuje med prav in napačno, med dobrim in slabim (Šuštar, 1988: 615). Zaveda se svoje moralne obveznosti, da dela prav in pošteno, kakor tudi svoje odgovornosti za svobodne odločitve in njihove posledice. Vrhovna novinarjeva zavzetost je, po njegovem mnenju, zavzetost za etične vrednote pravičnosti, svobode in ohranjanja celovitega človekovega dostojanstva. Ali kot pravi Mojca Drčar-Murko (1988: 617): »Ni dobrega cilja, ki bi opravičil slabo sredstvo.«

O etiki v novinarstvu obstajajo mnenja, kritiki se sprašujejo, ali sploh je, ciniki pa izražajo dvom, da je kaj takšnega sploh mogoče spraviti v sklad z medijsko stvarnostjo. Celo več, razvoj medijev grozi z nevarnostjo, da bo ustvaril razmere, v katerih se bo zdelo, da je etika v krajini komercializiranih medijev razkošje. Novinarji, ki delajo, so pod hudim pritiskom, ki ga povzroča tekma za bralstvo. Zaradi napetosti tekmovalnega trga in zahteve po odgovornem novinarstvu se novinarji pogosto znajdejo v etičnih dilemah.

Aplikativna etika je veja moralne filozofije, ki dejansko rešuje etične probleme in konkretne primere, je bistvena vez med teorijo in prakso, saj se sooča z etično spornimi primeri resničnega sveta. Novinarska etika odgovornosti je etika dolžnosti. Izvor dolžnosti je oseba. Novinarjeva dolžnost je spoštovanje dostojanstva tako svoje osebe kot tudi oseb vseh ostalih ljudi, ki so vključeni v množično komuniciranje. Ko mediji posredujejo med družbenimi

pojavi in ljudmi, ne prenašajo le informacije, ki širi in bogati državljano poznavanje, marveč prav zaradi načina, na katerega predstavljajo informacijo, oblikujejo trditev ali izražajo kakšno posebno mnenje. Od tod izvira velika moralna odgovornost medijev (Encabo, 1993: 66).

Profesionalizacija novinarstva, meni Splichal (v Poler, 1997: 18, 19), je povezana z idejo pridobivanja moči. Kolikor se povezuje moč, se povečuje tudi odgovornost, in karkoli novinar kot nosilec te moči počne, mora početi odgovorno. Kot tak si ne more privoščiti intuitivnega stihijskega presojanja. Svojo profesijo novinar opravlja profesionalno le, če pozna temelj, s katerega deluje. To mu služi tudi za utemeljevanje odločitev. Pri moralnem presojanju mora novinar misliti utemeljeno. Kasneje bom tudi predstavila teoretične temelje za moralno presojo.

Novinar mora kot osebe spoštovati tri temeljne kategorije ljudi in jim priznati dostojanstvo: vir informacij, predmet upovedovanja in naslovnika, vse tri iz istega razloga: ker so cilji sami po sebi in so zato edinstveni. »Njihova vrednost je neprimerljiva,« piše M. Poler (1997: 78), »imajo dostojanstvo, ki ga novinar spoštuje prav v vsakem od njih«. Presojanje je treba narediti za naravno opravilo, ki spremlja vsa naša dejanja kakor tudi opazovanje tujih svobodnih dejanj.

Poudariti je pomembno, da koncept novinarske avtonomije predpostavlja osebno odgovornost novinarja. Novinar, ki je svojega imena vreden, prevzame odgovornost za vsa svoja dela. Osebna odgovornost pa zahteva osebno moralno naravnost. Tako kot razvije svoje veščine poročanja in pisanja, naj razvije tudi osebni kodeks novinarske etike, meni Polerjeva (1997: 99). Moralna naravnost je proces, ki novinarja spremlja ves čas opravljanja novinarskega poklica. Dober novinar je dober človek, ki zna tudi novinarstvo, pravi Manca Košir (2003: 115). Verjamem, da, kot pravi Christinas (1998: xi), izboljšanje analitičnih sposobnosti in izboljšanje moralne senzibilnosti traja celo življenje, da so to prizadevanja, ki vključujejo več faz človekovega vedenja. In če želimo novinarstvo imenovati profesija, je pomembno, da poteka na etični osnovi ter da so njeni izvajalci odgovorni za svoja dejanja.

Odgovoren novinar naj bi se zavedal, kdo je njegov naslovnik, zanimal naj bi ga njegove potrebe in interesi. Sodobne množične medije pa obvladuje dobičkonosni motiv. »Podrejanje medijev profitnemu motivu pomeni

usmerjanje k čim širšim slojem občinstev,« ocenjuje Splichal (1994: 1032), »in da bi jih dosegli, se morajo mediji izogibati 'elitnim' (posebnim, zahtevnejšim) temam, ki zanimajo sorazmerno ozek krog ljudi, in 'ekstremnim' stališčem, ki bi bila nezanimiva ali nesprejemljiva za del potencialnih bralcev, gledalcev ali poslušalcev.«

Pri tem Koširjeva (2003: 114) opozarja na pomembno razsežnost ohranjanja dostojanstva naslovnika. Uredniške prakse svoja ravnanja pogosto utemeljujejo z razlogom, da javnosti dajejo zgolj tisto, kar si želi, torej senzacionalistične zgodbe in nehumane podobe. Zagotovo hočejo tudi take, vendar je res tudi, da so jih množični mediji nanje navadili in da druge izbire pogosto sploh nimajo. Ohranjati dostojanstvo naslovnika pomeni, da ne pristajamo na omenjeno opredelitev, da mediji zgolj zadovoljujejo potrebe naslovnika, saj so te potrebe večinoma ustvarili mediji sami, ampak razbitje omenjenega stereotipa (Poler, 1997: 105).

2.1 SPODBUJANJE KAKOVOSTI

Kakovostno² novinarstvo je neizogibno povezano z etiko, je prepričan Sedmak (1996: 48), ki pravi, da je razmerje med etičnim novinarstvom in kakovostnim novinarstvom premosorazmerno, ter da etika in kakovost ne moreta biti v navzkrižju. Ob tem navaja misli francoskega preučevalca medijev Bertranda (Sedmak, 1996: 58), ki meni, da je poklicna deontologija obveznost, ki zavezuje, ter da pretirana privzdignjenost, ki spremlja etično razpravljanje, v praksi zadevi pogosto škodi. Bertrand meni, da bi bilo bolje, če bi novinarje in založnike kar se da malo strašili z etiko in obveznostmi, ki jih nalaga, namesto tega naj bi raje govorili o zagotavljanju kakovosti medijev. To izhaja iz prepričanja, da neetično novinarstvo ne more biti dobro novinarstvo, pravzaprav sploh ni novinarstvo.

Novinarska etika oziroma utemeljeno etično mišljenje je temelj kakovostnega novinarstva, meni tudi M. Poler Kovačič (2002a: 89, 92), ter da sodobna novinarska praksa v številnih primerih kaže stične točke med

² Karmen Erjavec (1999: 7, 153) za novinarsko kakovost ugotavlja, da jo je težko določiti, ker je pojem kompleksen, v nenehnem spreminjanju in v strokovni literaturi relativno pomanjkljivo analiziran. Opredelitev je otežena tudi zaradi predpostavke, da mora vsak novinarski izdelek doseči čim širši krog občinstva. Zaradi tega je omejena avantgardnost in eksperimentalnost novinarskega prispevka. Pomemben je tržni uspeh, vendar bi si moralo novinarstvo, ki se zaveda kakovosti in svojega poslanstva, prizadevati, da ga ta ne omejuje.

pravnim³ in etičnim vidikom presojanja in ravnanja novinarjev, na drugi strani pa tudi bistvene razlike. Četudi bi uvedli najstrožje omejitve, bi novinarstvo še vedno potrebovalo etiko, saj obstaja veliko načinov neetičnega ravnanja, s katerimi ne kršimo zakona. Za vsako odločitev, ki je s pravnega vidika upravičena, še ne moremo reči, da je tudi etično sprejemljiva. Četudi je zakonu zadoščeno, obstajajo etične dileme, zlasti glede uničenja človekovega dostojanstva, zasebnosti, zaupnosti. Torej je ravnanje novinarja lahko popolnoma v skladu s pravnimi zahtevami in zahtevami etičnega kodeksa, pa vendar je do drugih oseb neodgovorno. Odločitev novinarja o samoomejevanju, o nadzoru nad tem, kaj bo objavil in česa ne, je pogosteje stvar etike kot prava. Zakonska ureditev k novinarski in medijski kakovosti prispeva, vendar je ne zagotavlja, zato je potrebna tudi etična razsežnost (Belsey in Chadwick, 1995: 465). Zakonska normativika je kot garancija, ki naj bi zagotavljala učinkovito razmejevanje med dopustnim in nedopustnim, šele na tretjem mestu in deluje predvsem post festum. Na nesporno prvem mestu, kar zadeva učinkovitost pri razmejevanju med dobrim in zlim novinarstvom, med dopustnim in nedopustnim, je poklicna deontologija, ugotavlja Sedmak (1996: 49) ter piše: »Prav na robu sivega pasu negotovosti je namreč časnikar tisti, ki mora odločati o tem, kaj bo storil: informiral ali pa zabaval, izzival voyerske nagone, hujskal ali celo kaj hujšega.«

Novinarsko kakovost ocenjujemo na podlagi sposobnosti novinarja, da najde družbeno pomembno temo, jo razišče in oblikuje tako, da vsebina novinarskega prispevka ustreza dejanskemu stanju, meni Erjavčeva (1999: 153). V nalogi govorim o novinarski kakovosti predvsem na ravni kakovostnega izdelka, in sicer pri izbiri teme, preiskovanju in upovedovanju, čeprav se zavedam, da samo optimalna izpolnitev vseh nivojev kriterijev lahko zagotovi novinarsko kakovost.

2.1.1 Etični dialog

Ena od možnosti, kako praktično razvijati etičnost, je etični dialog. Lambeth (1997: 221) je s svojimi raziskavami spoznal, da na razvijanje etičnosti najbolj vpliva etični dialog v uredništvih, zato predlaga, da mora etični

³ Pravni vidik je na tem mestu samo omenjen. Zaradi omejitve te naloge ga podrobneje nisem obdelala, čeprav je

dialog, če naj bo učinkovit, zajeti člane uredništva in upoštevati vsakodnevno srečevanje z načelnimi temami in vrednotami. Domneva (Lambeth, 1997: 223), da ima medijska organizacija, ki opozarja na vrednote – s kodeksom, razumnim dialogom, vzornim vedenjem svojih voditeljev – boljše možnosti pri spodbujanju etičnega vedenja svojih zaposlenih. Vendar pa voditelji sami ne morejo prepričati praktikov, da se bodo vedli etično, vse to lahko izvira le iz zavezanosti posameznikov. Izostri etični dialog v poklicu nasploh in v medijskih organizacijah pomeni odkriti, kako etični razlogi vplivajo na novinarjeve odločitve in vedenje. Takšen izostren etični dialog si prizadeva (prav tam):

- Prepoznati načelo ali načela in verjetne posledice, ki pridejo v poštev, ter kako jih je treba pretehtati pri sprejemanju odločitve.
- Ugotoviti, kaj tvegajo vse strani, ki jih zadene etična odločitev: viri, javnost, prizadeti časniki, vrstniki in poklic na splošno.
- Zmanjšati na najmanjšo možno mero nevarnost, da bo odločitev sprejeta zgolj na podlagi osebnega vtisa, sloga ali muhe.
- V primerih, ko gre za navzkrižna načela ali dvomne napovedi posledic, pokazati, katere so bile tiste vrednote, ki so vplivale na odločitev.
- V resnično pomembnih primerih oblikovati zapisnik, iz katerega lahko črpajo drugi in o njem razmišljajo, tako da bo moč izkoristiti tudi prednosti kumulativnega dialoga.

2.1.2 Dober novinar

Manca Košir (2003: 76) meni, da je najbolj problematična etična drža slovenskih novinarjev. Ne gre le za profesionalne novinarske spretnosti in znanja, temveč za etično odgovornost, ki se je pač ne da pridobiti le z izobrazbo in prakso v uredništvih, kot predpostavlja stereotipno pojmovanje profesionalizacije. Gre za presežek – delovanje novinarja kot osebe, ki ščiti človekovo dostojanstvo, naše človeške in državljske pravice. Novinar to zmore, če je etično senzibilen, zavezan pravičnosti in resnicoljubnosti, dobro podkovan na področju, o katerem sporoča, široko razgledan in visoko pismen, kajti samo odgovorni, etično zreli ljudje,⁴ notranje svobodni in miselno

pomemben, poudarek v tej nalogi je na etičnem vidiku.

⁴ Lambeth (1997: 210) si predstavlja, da lahko medijske organizacije etično sprejemljivo vodijo ljudje, ki dosežejo vsaj 4. in 5. stopnjo moralnega razvoja po Kohlbergu.

neodvisni so lahko producenti svobode tiska. Koširjeva (prav tam) meni, da so na Slovenskem takšni etično pokončni novinarji rariteta.

2.2 KODEKS SLOVENSКИH NOVINARJEV

Novinarski kodeks je dokument, ki ga novinarji pišejo sami in jih ne zavezuje pravno, ampak moralno. Je sredstvo novinarske samoregulacije ter, kot pravita Koširjeva in Polerjeva (1996: 19), pomeni samopremislek lastne stroke in svojega temeljnega opravila. Novinarski profesiji opredeljuje poslanstvo in določa meje legitimnosti novinarskega dela. Tri člene, ki jih omenjam v tezi, 20., 23. in 4., bom interpretirala v okviru primera Juri, tako da bom iz njih izluščila meje legitimnosti novinarskega pisanja, kot jih razberem iz posameznih določil. Zanimivi pa so se izkazali tudi 2., 10. in 27. člen, čeprav jih v tezi nisem omenila.

2.2.1 Poslanstvo

Zdaj veljavni Kodeks slovenskih novinarjev (2002)⁵ v preambuli določa, da je prvo vodilo dela novinarjev pravica javnosti do čim boljše informiranosti, saj je ta temelj delovanja sodobnih družb in pogoj za delovanje demokratičnega sistema. S tem slovenski novinarji sledijo pojmovanju novinarstva kot dejavnosti za obče dobro (Poler Kovačič, 2004: 90), pri čemer je funkcija obveščanja tista, ki naj bi odločilno zaznamovala njihovo identiteto. »Vendar pa sodobna novinarska praksa vzbuja dvome o tem, koliko novinarstvo te visoke ideale uresničuje,« in celo, »ali jih je sploh možno uresničevati« (Poler Kovačič, 2004: 91). Splichal in Sparks (Splichal, 1994: 1026) ugotavljata, da novinarstvo ni edinstvena in trdna profesija, ampak obstaja več »novinarstev« – »razvedrilno, razsvetljevsko in novinarstvo moči«.

Identiteta, torej samoistovetenje novinarstva kot profesije in kar novinarji izražajo v obliki profesionalnih norm oz. kodeksov ter istovetenje s tem, kar novinarstvu kot njegovo funkcijo prisojajo drugi, je temelj za sklepanje o pomenu in poslanstvu profesije, za smiselnost njenega obstoja. Posebej poudarjam, zato, ker je v sodobnem novinarstvu pomembna tudi funkcija zabavanja. Splichal in Sparks (1994: 25) navajata, da veliko tega, kar

imenujejo novinarji javni interes, temelji na motivih, da bi zadovoljili zabavne potrebe občinstva, namesto da bi delo novinarjev temeljilo na argumentih novičarstva.

2.2.2 Meje legitimnosti

V preambuli najdemo vodilo: »Novinarji so dolžni predstaviti celovito sliko dogodkov in svoje delo, ob spoštovanju pravic drugih, opravljati natančno in vestno. Takšno delo je temelj za verodostojnost novinarjev.« Členi KSN, ki novinarjem Slovenskih novic v primeru Juri razširijo meje legitimnosti za etično sporno pisanje, vidim v drugem delu preambule KSN, ki novinarjem nalaga: »Da bi zagotovili pravico javnosti do obveščенosti, morajo novinarji vedno braniti načela svobode zbiranja in objavljanja informacij in pravico do izražanja mnenj.«

2. člen KSN obvezuje novinarja, da pri objavljanju informacij, ki vsebujejo hude obtožbe, poskuša pridobiti odziv tistih, ki jih informacije zadevajo, in se tako izognejo enostranskim predstavljanjem zgodb.

Člen 4 KSN se glasi: »Novinar mora, kadar je le mogoče, navesti vir informacije,« saj ima javnost pravico poznati vir informacije, da bi lahko ocenila njen pomen in verodostojnost. Za novinarja člen predstavlja normo, saj opozarja novinarja na dosledno opravljanje dela, ki je temelj moči. V nadaljevanju isti člen razširi meje legitimnosti, saj se o anonimnosti vira lahko dogovori, če sicer informacije ni mogoče pridobiti. Novinarjem daje možnost, da vir zamolčijo, vendar samo pod določenimi pogoji.

V 10. členu KSN pravi, da se mora novinar izogibati nedovoljenim načinom zbiranja podatkov. V nadaljevanju normo omili: »Če informacij, ki so za javnost izrednega pomena, ni mogoče pridobiti drugače, mora svoje ravnanje in razloge zanj predstaviti javnosti.«

20. člen Kodeksa slovenskih novinarjev se glasi: »Novinar spoštuje pravico posameznika do zasebnosti in se **izogiba senzacionalističnemu in neupravičenemu razkrivanju njegove zasebnosti v javnosti** (poudarila L. L.). /.../ Novinar se mora zavedati, da lahko z zbiranjem ter objavo informacij in fotografij škodi posameznikom, ki niso vajeni medijske in javne pozornosti.«

⁵ Dostopen na http://www.novinar.com/dokumenti/kodeks_txt.php, 10. 3. 2005; v nadaljevanju bom uporabljala

20. člen v nadaljevanju zoži pravice javnih oseb, torej razširi mejo legitimnosti za novinarje: »Poseg v posameznikovo zasebnost je dovoljen le, če za to obstaja javni interes. Pri poročanju o javnih osebnostih in tistih, ki **želijo dobiti moč** in **vpliv** ter vzbujati pozornost, je pravica javnosti do obveščeni širša (poudarila L. L.).« 20. člen torej človeku prizna vrednost in dostojanstvo, ki naj bi jo novinar ohranjal, ter pravico do zasebnosti. V nadaljevanju pa jo omeji javnim osebnostim. Nedvomno pa lahko novinar z objavo informacij in fotografij škodi tudi tistim, ki so vajeni medijske in javne pozornosti. Ta točka je zastavljena zelo široko in dopušča mnoge interpretacije, v katerih so tudi opravičila za neetično ravnanje medijev.

23. člen med drugim določa, da se mora novinar izogibati rasnim, spolnim, starostnim, verskim, etičnim in geografskim stereotipom, povezanim s spolnimi nagnjenji, invalidnostjo, fizičnim videzom in socialnim položajem.

Kodeks slovenskih novinarjev se zaključuje s 27. točko, ki pravi: »**Novinar je dolžan upoštevati enaka merila, kot jih sam zahteva od drugih** (poudarila L. L.).« To lahko razumemo tudi v smislu, če novinar profesionalno etiko pri delu zahteva od drugih, mora profesionalno opravljati svoje delo tudi sam.

Moralno držo novinarskega dela je treba graditi še na čem drugem, kar ni zgolj legalizem (Kovač, 1996: 5). Tudi M. Poler Kovačič (2004: 92) dvomi, da je obstoj novinarskega etičnega kodeksa dovolj, da bi potrdil pričakovanja o praktičnem udejanjanju; sklepa, da:

Novinarjeva temeljna obveznost večinoma ni slediti pravici javnosti do čim boljše obveščeni, kot to zahteva kodeks, ampak pridobivati čim večje dobičke za medijske lastnike in druge pomembne nosilce ekonomske in politične moči ter oblasti, in tudi, da novinar primarno ni odgovoren javnosti, ampak ekonomskim, političnim in drugim vplivom, zlasti elitnim akterjem v družbi.

Karmen Erjavec (2004: 116) meni, da je bila maksima novinarskega poslanstva, torej z obveščanjem državljanov maksimirati demokracijo, postavljena na podlagi razumevanja idealne demokracije. Ta maksima je vir legitimnosti novinarjev, saj jim osmisluje in opravičuje vsakdanjo prakso. Služi jim kot obramba pred zunanjimi pritiski, saj lahko svoje delo opravičijo s služenjem javnosti. Omogoča jim družbeno prodornost. Na podlagi novinarskega samoumevnega predvidevanja, da so politične novice pogoj za

delovanje demokracije, je nastala novinarska formula, ki v ospredje postavlja državljane: javnost mora vedeti.

2.3 POTTERJEV MODEL ETIČNEGA PRESOJANJA

Novinarji in založniki niso (ali ne smejo biti) relativisti (Christians, 1998: xii), saj so medijski poklici zahtevni in imajo veliko moč in s tem odgovornost. Kulturna različnost nas je pripeljala v etično relativnost, v kateri so moralne obveze izgubile vrednost. Komunikacijska etika prepogosto sledi vzorcu, da se na koncu zateče k pravu kot edinemu zanesljivemu vodilu, ki deluje šele post festum in je za medijsko področje pri nas še relativno slabo urejeno.⁶ Lambeth spodbuja oblikovanje modela za etično presojo, ki bi novinarjem olajšal odločanje v spornih situacijah, saj »je življenje le redko tako nezapleteno, da bi nas soočalo le s takšnimi moralnimi odločitvami, ki ne zahtevajo tehtanja načel, ki med seboj tekmujejo« (Lambeth, 1997: 45, 54). Temelj, ki ga Polerjeva (1997: 221) navaja kot pogoj, da novinar lahko moralno presoja, razdeli v tri točke, in sicer: novinar mora poznati moralni kontekst, obvladati filozofske temelje moralne teorije in biti sposoben kritičnega mišljenja.

V analizi Potterjev model (v Christians: 1998: 3–10) uporabimo tako, da:

1. OPREDELIMO SITUACIJO: prepoznamo etični problem. Zanimala nas bo tema prispevka, kdo je akter, katere informacije so ključne za prispevek, kdo je vpleten, kako velik je prekršek, kako škodljiv je za javnost.
2. OPIŠEMO VREDNOTE, ki so najpomembnejše. Določimo bistvene nasprotujoče si vrednote.
3. IZBEREMO ETIČNO NAČELO in ga apliciramo na dilemo. Izbrana so etična načela, ki so se utrdila skozi zgodovino:
 - a) ARISTOTELOVA ZLATA SREDINA: Moralna vrлина je med dvema ekstremoma (Christians, 1998: 11). Tudi TEORIJE VRLINE, ki zahtevajo izogibanje skrajnostim (Poler Kovačič, 2002: 100). Nekatera ravnanja pa so slaba že sama po sebi in pri njih ne moremo iskati srednje mere;

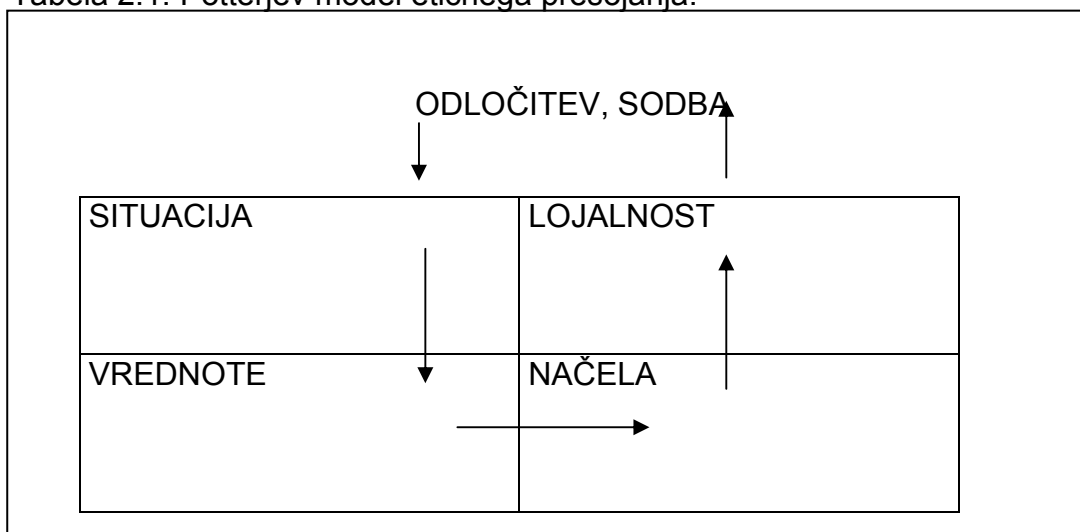
⁶ Tako so ocenili tudi v oddaji *Pod žarometom*. Tema oddaje: *Javno o zasebno*, RTV SLO1, 1. 3. 2005; v oddaji so sodelovali Marko Milosavljevič, Marko Crnkovič, Grega Repovž, Vili Einspieler, Rok Lampe. Enako jo je ocenil tudi Rovšek (2005).

- b) KANTOV KATEGORIČNI IMPERATIV: Deluj tako, da bo tvoja maksima lahko veljala za vse, bo univerzalna (Christians, 1998: 13). DEONTOLOŠKI PRISTOP (Poler, 1997: 224): delovanje, skladno z dolžnostmi, posledic ne upoštevamo. Cilj ne posvečuje sredstva;
- c) MILLOVO NAČELO KORISTNOSTI: Čim večja korist za največje število ljudi (Christians, 1998: 14), kar je utilitaristični pristop (Poler, 1997: 226) oz. ena od variacij TELEOLOŠKEGA PRISTOPA (etično pravilna tista odločitev, ki proizvede najboljše posledice). Pri tem naj novinar prouči koristi in škodo za vsakogar, na kogar bo odločitev vplivala (prav tam). Pomemben vidik teleoloških teorij je zmanjšanje škode, novinar posameznika ne sme prizadeti bolj, kot to zahteva razumljivost zgodbe (Day, 1991: 55);
- č) RAWLSOVA TANČICA NEVEDNOSTI: Pravica izvira iz izhodiščnega položaja brez socialne diferenciacije (Christians, 1998: 16). Rawls (v Poler Kovačič, 2002: 101) si zamisli izhodiščni položaj, v katerem bi sprejeli načela pravičnosti. V izhodiščnem položaju partnerji vedo veliko o ljudeh nasploh, nič o sebi. Od tega, kakšni bodo, ko se bodo znašli v družbi, jih ločuje tančica nevednosti, ki onemogoča egoistične odločitve in je zagotovilo poštenosti.
- d) JUDOVSKO-KRŠČANSKO POJMOVANJE OSEB KOT CILJEV: Ljubi bližnjega kot sebe (Christians, 1998: 17).
- e) Upoštevamo tudi deontelsko etiko, ki jo predlaga John Merrill (Poler, 1997: 234): pomeni združitev deontološkega in teleološkega pristopa pri moralnem presojanju. Po eni strani moramo upoštevati posledice dejanj, po drugi pa dolžnosti do javnosti. Spoštuje novinarjevo svobodo, vendar jo gradi na spoštovanju dostojanstva človekove osebe ter ponuja ustrezen odgovor na številne dileme. »Kombinacija obeh, uokvirjena s temeljno zapovedjo spoštovanja človekovega dostojanstva, se zdi za sodobno novinarsko prakso najbolj sprejemljiva rešitev« (prav tam). Novinar lahko v določenih primerih kako informacijo iz prispevka izpusti, čeprav je v temelju še vedno predan etiki polnega razkrivanja informacij (Poler, 1997: 237), še vedno ravna etično, če včasih ne identificira vira informacij, čeprav je v temelju zvest dolžnosti, ki narekuje navajanje virov. V nekaterih primerih se novinar lahko odloči, da zgodbe ne bo

objavil, čeprav s tem nasprotuje pravici javnosti do obveščeniosti, temelji njegove odločitve so etični – predvideva, da bi negativne posledice objave prevladale nad pozitivnimi. Lahko se tudi lažno predstavi, da ne vpliva na siceršnji potek dogodkov, o katerih poroča, če je to edini način razkritja neke nepravilnosti. V primeru javne osebnosti, katere zasebno dejanje vpliva na njeno javno delovanje, to dejanje sme razkriti pred javnostjo, čeprav poseže v zasebnost, ampak v temelju spoštuje pravico do zasebnosti (prav tam).

4. IZBEREMO LOJALNOST posamezniku ali skupini, na katere bo odločitev verjetno vplivala (dolžnost do lastne vesti, predmetov moralnih sodb, tistih, ki nudijo denarno podporo, institucij, poklicnih kolegov in različnih delov družbe);
5. ODLOČITEV oz. SODBA in njena obramba je zadnja stopnja v modelu etičnega presojanja. Obramba naj se sklicuje na eno ali več moralnih teorij.

Tabela 2.1: Potterjev model etičnega presojanja.



Vir: Christians (1998: 7)

Dva kvadranta na levi strani, ki vključujeta vrednote, razlagata, kaj se je zgodilo. Dva kvadranta na desni strani, vključno z etičnimi načeli oz. principi, nakazujeta, kaj naj bi se zgodilo. Leva stran je opisna, desna je normativna (Christinas, 1998: 10).

Vrednote odločilno vplivajo na naše delovanje. Novinar je kot posameznik zavezan določenim vrednotam, kot član profesije pa je zavezan poklicnim profesionalnim vrednotam. Vodilo pri tem mu je etični kodeks in ostali dokumenti, čeprav je v nalogi večkrat omenjeno, da samo to ne zadošča za etično ravnanje. Edvard Kovač (1996: 5) pravi, da je treba moralno držo novinarskega dela graditi še na čem drugem, kar ni zgolj legalizem. Zraven moralnih vrednot, kot so človekoljubnost, resnicoljubnost, pravičnost, svoboda, pri usmerjanju novinarstva, ugotavlja Lambeth (1997: 68), igrajo pomembno vlogo tudi ne-moralne vrednote, ki se razkrijejo v nalogah sodobnega novinarstva, med katerimi so tekmovalnost, podjetništvo, obveščenost, koristnost, vzgoja, razumevanje. Opozarja, da je te vrednote mogoče glede na kontekst, v katerem se pojavljajo, ocenjevati kot dobre in cenjene, vendar jih je mogoče aplicirati na cilje, ki bi jih večina označila za slabe.

2.3.1 Spoštovanje dostojanstva osebe

Temeljna vrednota, ki naj bi ji bili novinarji zavezani, je po mojem mnenju oseba. Spoštovanje osebe, človeškega bitja kot enotnega in polnega, ki svojo življenjsko držo utemeljuje v odnosih z drugimi ljudmi, je temelj etičnega ravnanja. Razumeti jo moramo torej kot cilj sam na sebi, najvišje dobro, kot vrednoto in dostojanstvo, ki zaživi in se prepozna v drugi osebi oziroma v osebem odnosu (Poler, 1997: 41).

2.3.2 Zasebnost

Zasebnost naj bi bila temeljna potreba človeka v humani in civilizirani družbi, meni Kieran (2000: 162, 163), kar sicer ne pomeni, da ker jo visoko vrednotimo, imamo do nje absolutno pravico. Obstaja več razlogov, zakaj zasebnost tako visoko vrednotimo (Day, 1991: 98–99). Prvi razlog je avtonomija. Avtonomen posameznik ima zmožnost ohraniti zaupnost osebnih informacij; če se to prelomi, izgubi nadzor nad svojim zasebnim življenjem, kar spodkoplje občutek avtonomije. Drugi ljudje nimajo pravice o njem vedeti vse (prav tam).

Drugi razlog, zakaj je zasebnost visoko vrednotena, je dejstvo, da posameznika varuje pred zaničevanjem in posmehom drugih ljudi (prav tam).

Še zmeraj v nekaterih okoljih namreč obstaja nestrpnost do življenjskih stilov in nekaterih oblik vedenja. Človek naj bi imel pravico, da misli in deluje svobodno, tako kot sam izbere, dokler ne škodi drugim (Kieran, 2000: 163). To pomeni, da sme narediti tudi moralne napake. Zasebnost naj bi ga varovala pred vmešavanjem drugih. Kieran (prav tam) to ponazori na primeru našega spolnega življenja. Naša pravica mora biti, dokler pri tem ne škodimo drugim, da sledimo svojim željam, kot se sami odločimo, in tako bi ga morali tudi varovati pred pritiskom družbene radovednosti, graje in obsodbe.

Tretjič, zasebnost zagotavlja mehanizem, s katerim posameznik lahko nadzira svoj ugled (Day, 1991: 99).

In kot zadnje, zasebnost posamezniku omogoča vzpostaviti razdaljo do drugih in regulirati stopnjo njegove socialne interakcije (prav tam). Ena od splošnih opredelitev zasebnosti je, da ga pustijo pri miru ali da sam nadzoruje nezaželeno publiciteto o svojih osebnih zadevah (Kieran, 2000: 163).

Množični mediji pa se po definiciji ukvarjajo z ljudmi (Poler, 1997: 170), novinarji ljudi ne morejo pustiti na miru, ampak so z njimi v določenem odnosu. Težnje množičnih medijev so usmerjene v razkrivanje in ne v prikrivanje. Za to področje novinarske etike najbolj velja, da ni natančnih navodil. Človek pa ima do zasebnosti tudi moralno pravico (Poler, 1997: 173), saj človekovo življenje predstavlja njegovo moralno premoženje. Etika zasebnosti v novinarskem sporočanju temelji na treh vrednotah (Day, 1991: 111):

1. Spoštovanje osebe kot cilja na sebi: Avtonomen posameznik je upravičen do dostojanstva, ki ga ne smejo ogroziti slogani kot »ljudje imajo pravico vedeti«. Če je poseg v zasebnost neizogiben, je novinarjev cilj zmanjšanje škode.
2. Družbena koristnost: Novinar mora ugotoviti, ali je zasebna informacija bistvena, da bo javnost razumela sporočilo. To načelo kot opravičilo za vdor v zasebnost izloča senzacionalizem, morbidno radovednost, posmeh in voajerizem.
3. Pravičnost: Novinar mora presoditi, koliko zasebnosti si neka oseba v določenih okoliščinah resnično zasluži. Javni uslužbenci, ki so obtoženi, da kršijo prisego javnosti, naj bi si v večini okoliščin zaslužili manj zasebnosti kot na primer žrtve tragedij.

Zasebnost je postala temeljna vrednota nedavno, pogosto pa tekmuje z resnico ali pravico. Problem razmerja 'javnost : posameznik', razmerja med pravico javnosti, da zve, ter pravico posameznika do zasebnosti in dobrega imena ni nov (Sedmak, 1996: 42), le da v dobi naraščajoče 'globalne vasi' to razmerje spremlja visoka stopnja voyerskega in/ali razvedrilnega pohlepa javnosti,« ugotavlja Sedmak (prav tam). Smith (1994: 234) opozarja, da se novinarji premalo zavedajo, da je publiciteta 'enosmerna ulica', ki osebo ohromi, da ne more delati, kar si želi. Neodgovorni posegi medijev v zasebnost naši družbi škodijo, ugotavlja Smith (prav tam), naši kulturi znižujejo ceno, »nič nas ne naučijo, samo dražijo nas« (prav tam). Strinjam se s Polerjevo (1997: 173), ki pravi: »Več pozornosti je treba posvetiti razlikovanju med tem, kaj javnost mora vedeti, in tem, kar zadovoljuje zgolj njeno radovednost.«

2.3.2.1 Zasebnost politikov

Postavljanje meje med zasebnim in javnim se razlikuje glede na naravo institucije ali status osebnosti, s katerimi imajo novinarji opravka. Pogosto se v razpravah o novinarski etiki pojavi vprašanje, ali v primerih znanih oziroma javnih osebnosti veljajo drugačna pravila. Day (1991: 103) trdi, da morajo javne osebe pričakovati tudi nekatere negativne posledice publicitete ter da je področje njihove zasebnosti ožje od področja zasebnosti 'povprečnih' državljanov. Vendar to ne pomeni, da se morajo zaradi tega popolnoma odreči zasebnosti in avtonomiji v zasebnih zadevah. »Ideja, da nimaš pravice do zasebnosti, ker si javna osebnost, je nesmisel«, zagotavlja Smith (1994: 233); priznava jim pravico do zasebnosti, ne pa do 'hinavščine', tako da zagovarja kritične medije. Vendar se novinar tudi pri poročanju o javnih osebah ne sme izogniti vodilu o spoštovanju človekove osebe.

Belsey (v Poler, 1997: 175) loči tri skupine ljudi, zanimive za javnost, to so: znane osebnosti, ki jih publiciteta ustvarja in ohranja. Za to skupino pravi, da brez publicitete ne bi bile to, kar so, zato pri zahtevah za zaščito svoje zasebnosti ne morejo biti dosledne; druga skupina so ljudje, ki so se nepričakovano ali celo neprostoovoljno znašle v zanimanju javnosti, torej junaki, začasno vredni objave; tretjo skupino pa tvorijo politiki in drugi, ki imajo v družbi moč in oblast, za katere pa Belsey meni, da njihovo zasebno življenje

ne more biti predmet poročanja le, ko je pomembno za njihovo delovanje v javnem življenju, saj mora novinar raziskati morebitno hinavstvo in dvojna merila. S tem se strinjam, vendar z upoštevanjem že prej omenjenih načel, torej da dostojanstvo osebe ohranimo.

Lutharjeva (1998: 213, 214) ugotavlja, da so politiki, televizijski voditelji, filmski igralci ali glasbeniki stalno podvrženi javnemu pogledu na svoje zasebno življenje in razkrivanju morebitne prave osebnosti, ločene od njihove javne vloge. To je posledica personalizacije, kar je torej tudi razkrivanje avtentične osebnosti za javno podobo bogatih, lepih ali le znanih. Osnovna motivacija tabloidne obravnave zasebne plati javnih osebnosti je humanizacija osebnosti. Tabloidi so fascinirani (prav tam) z odkrivanjem resnične, intimne, zasebne avtentične identitete, ki se skriva za javno podobo zvezde ali osebnosti.

Day (1991: 97) ugotavlja, da so nekateri posegi v zasebnost pri zbiranju informacij nujni, etična dilema se pojavi med odločanjem, kje je črta med razumnim in nerazumnim obnašanjem množičnih medijev, saj pravica do zasebnosti ni absolutna pravica. Glavni problem je določiti, kako daleč v zasebno življenje osebe seže pravica javnosti do obveščnosti.

2.4 KAKOVOST SLOVENSKEGA POPULARNEGA TISKA

V zasebnost javnih osebnosti običajno posegajo novinarji popularnega tiska, pri čemer je treba opozoriti, da oznaka populistično oz. 'rumeno' ne izključuje kakovosti.

Obdobje po slovenski osamosvojitvi je zaradi novih družbenih razmer povzročilo spremembe tudi v slovenskih medijih. Kot ugotavlja Monika Kalin Golob (2004: 73) so se zametki 'rumenega' tiska ustalili v dnevniku Slovenske novice, ki po mnenju B. Luthar (1998: 184) predstavljajo populistični nacionalni dnevnik. Razlikovanje med dvema idealnima tipskima vrstama tiska – popularnim in kakovostnim – v tej nalogi vseeno upoštevamo, čeprav se zavedamo, da se razlike manjšajo in podobnosti večajo (Bezjak in Stepišnik, 2004). Razlike v vsebini, drugačne novičarske vrednote, kriteriji, ki določajo, ali bo nek dogodek postal novica, so drugačni pri popularnem in kakovostnem tisku, meni Lutharjeva (1998: 148, 143), kar je samo eno od sredstev

reprezentacije, če se vprašamo tudi, kako sebi pripovedujemo o nas samih, kakšna je družba, ki nam jo mediji reprezentirajo in kakšen je zamišljeni bralec. Branka Bezjak in Matija Stepišnik (2004) v prispevku Tiranija "radovednosti" med resne, kvalitetne dnevnike uvrščata Delo, Večer in Dnevnik. Lady, Slovenske novice in Novo pa uvrstita med t. i. popularne žurnalistične izdelke. Navajata, da se je naklada Slovenskih novic v l. 2003 povečala za 7 odstotkov, drugi skupini dnevnikov pa se je za 2 odstotka zmanjšala.

Za popularni žurnalizem je značilna kultura zgodb, ki odgovarjajo na vprašanje: kdo, kaj, kje, zakaj, kako, kdaj nekaj počne in oblikuje svoj lastni družbeni svet, koncepcijo o bralcih in o drugih, poglede na racionalnost in moralnost. V nekaj besedah ta diskurz Lutharjeva (1998: 256, 258) povzame z besedami »moralizacija«, »zdravorazumska interpretacija sveta«, »družabnost/interakcija«. Svet tabloidne melodrame je svet večne borbe dobrega in zla, vedno ogoljufanega malega človeka in svet razuzdane skorumpirane politike. Ugodje ob branju razkritij je izčrpano v samem ugodju ob aktu razkritja: od razkritja o malih skritih strasteh televizijske napovedovalke ali poslanca, do razkritja domnevne politične korupcije. Novice – zgodbe o moralnem redu in neredu v družbi so družabni žanr – ne posredujejo informacij, ampak ponujajo moralističen užitek v tekstu. Pri tem ne gre za tematizacijo morale, ampak moraliziranje. Temu primerna je tudi uporaba tega žanra: bralci teh zgodb ne berejo kot informacije, uporabljajo jih predvsem za legitimacijo, identitetne in interakcijske namene, kar vključuje voajeristične in vizualne užitke, zaključí Lutharjeva (1998, 258). B. Bezjak in M. Stepišnik (2004) sta ugotovila, da je bilo pri nas »nove dimenzije zabavljaškega, informativno revnejšega novinarstva« opaziti predvsem po prihodu tednika Nova in tedenske priloge Slovenskih novic, Bulvarja.

Izvajalci tržnega novinarstva svoje načine delovanja pogosto prikazujejo kot izraz demokratizacije družbe in medijev, kot svobodo tiska. Manca Košir (2003: 52) trdi, da se v imenu svobode tiska in avtonomije na medijskem prizorišču dogajajo prostaštva. Neodgovornost pa ni svoboda. Mogoče ni čisto moralno, toda deluje, pravi urednik Slovenskih novic M. Bauer (Delo, 13. 9. 1997) ter ugotavlja, da v Sloveniji tabloidi še nimajo moči in vpliva na politiko. Nekaj let kasneje pa je izjavil (v Kaš, 2005), da je še sreča, da bralci Slovenske novice razumejo kot takšne vrste časopis, ki ga ne gre jemati resno.

Marko Milosavljević (Bezjak, Stepišnik, 2004) opozarja na razlike tudi med rumenim in popularnim tiskom. Popularni tisk je bolj nevtralen izraz, a obravnava iste topike:

Tudi med njimi obstaja hierarhija oz. kategorizacija. Biti popularen še ne pomeni, da si nekvaliteten. Obravnavati slavne ni ekvivalentno biti cenen. Vse skupaj se lahko počne na osnovi preverjenih informacij, uravnoveženega poročanja, novinarji se lahko držijo kodeksov. Paparaci lahko fotografirajo ljudi le na javnih mestih, kjer je to pač dovoljeno, ali pa jih pošlješ, da plezajo čez ograje, se skrivajo v grmovju ...

Milosavljević (prav tam) za popolnoma »rumena« označi Novo in Bulvar, ki se po principih upovedovanja vsebin in njihovega prezentiranja bralstvu najbolj približujeta rumenemu novinarstvu.

M. Poler Kovačič v intervjuju (Stepišnik, 2005) ugotavlja, da novinarjeva temeljna obveznost v praksi rumenega tiska ni slediti pravici javnosti do čim boljše obveščенosti, ampak pridobivati čim večje dobičke za medijske lastnike in druge pomembne nosilce ekonomske moči ter oblasti. Novinar primarno ni odgovoren javnosti, ampak ekonomskim, političnim in drugim vplivnim, zlasti elitnim akterjem v družbi. V tej luči problematizira ne samo novinarsko etiko, ampak zlasti novinarsko in medijsko avtonomijo kot eno od ključnih postavk profesije. Kaš (2005) sklepa, da radovednost novinarjev tabloidov, ki se hkrati še dobro prodaja, določa, kaj je interes javnosti. Povzel je politiko, kaj si pri Bulvarju predstavljajo, da zanima javnost, ki jo je v Trenjih (10. 2. 2005, tema: Afera Juri) razkril urednik Bojan Požar: »Tabloid ima vedno pred očmi tri osnovne elemente za pisanje zgodb; eno je oblast, seks, ženske ali pa oblast, seks, denar recimo. Če imamo enega od teh elementov, je že za tabloid zanimiva zgodba.«

3. PREISKOVALNO NOVINARSTVO

*»Vse, kar nekdo želi prikriti,
ni nujno vredno razkrivanja.«H. DE BURGH*

Preiskovalno novinarstvo se pojavlja v tako različnih oblikah, da njegove definicije ni lahko posploševati, meni De Burgh (2000: 14). V naši analizi bomo uporabili definicijo preiskovalnega novinarstva, ki ga je Šuen (1994: 25) definiral kot posebno vrsto novinarskega sporočanja, za katero je značilno, da:

1. razkriva dejstva, ki jih želijo posamezniki ali institucije prikriti,
2. so ta dejstva za družbo relativno velikega pomena;
3. novinar zavestno načrtuje preiskavo;
4. novinar med preiskavo uporablja posebne tehnike in metode;
5. je besedilo napisano v značilni strukturi in stilu – dogajanje mora imeti take elemente, ki to omogočajo (Košir, 1994: 11).

Pečar (1994: 860) ugotavlja, da je preiskovalno novinarstvo »izreden neformalni kontrolizem«, saj se zraven odklonskosti in njenih nosilcev ukvarja tudi z nadzorom oblasti in politike. Njegov pomen je socialnopsihološki in ne le socialnopedagoški. Vendar Pečar (prav tam) opozarja na senzacionalizem, voajerizem, šokantnost in kršenje človekovih pravic, zlasti ko gre za vdiranje v zasebnost in nenadzorovano razpolaganje z različnimi podatki. »Zato preiskovalno novinarstvo nikoli ni daleč od 'rumenega tiska',« meni Pečar (prav tam), ker pa nas pisanje o kriminalu in odklonskih »vedno tudi zabava, če hočemo priznati ali ne«, je zato namenjeno tudi »komercialnim ciljem«.

3.1 ETIČNI VIDIKI NOVINARSKE PREISKAVE IN UPOVEDOVANJA

Predstavila bom posamezne teoretske postavke definicije preiskovalnega novinarstva in kasneje preverila, ali so uresničene v besedilih Slovenskih novic o poslancu.

Kakovostni preiskovalni prispevki naj bi čim bolj natančno razjasnili naravo dogodkov, kako in zakaj so se zgodili, v kakšnem zaporedju, kakšni so dokazi in racionalna utemeljitev povedanega, in naj ne bi zgolj sporočali domnev o določenih osebah ali dogodkih (Poler Kovačič, 2003a: 213). Za preiskovalno novinarsko zgodbo ni dovolj odkritje primerne teme, pravi M. Košir (1994: 16); gradivo mora imeti elemente, ki sestavijo zgodbo.

3.1.1 Izbira teme preiskave

O tematiki govorita prva in druga postavka definicije. Preiskovalno novinarstvo ima podobne cilje kot novinarstvo nasploh, s tem da »odkriva prikrito«, pravi M. Košir (1994: 12), torej dejstva, ki jih ljudje prikrivajo, ker bi razkrila njihovo »protizakonito« in »nemoralno delovanje«. Vendar vse, kar nekdo želi prikriti, ni nujno vredno razkrivanja (De Burgh, 2000: 15).

Preiskovalni novinar naj bi preiskal in razkril nezakonita dejanja, ki so za družbo velikega pomena.

Sodobno preiskovalno novinarsko prakso vedno bolj zaznamuje upovedovanje škandalov, kar je znak tabloidizacije množičnih medijev (Lull in Hinerman, 1997: 1). To je vrsta procesov, ki domnevno racionalne diskurze spreminjajo v senzacionalistične, označujejo propad in pojanje visokih novinarskih standardov, ki jih uničujejo senzacionalizem, pretirana radovednost, trivialnost in preprosta lahkovernost. Škandali so postali glavna značilnost takšnega tabloidnega novinarstva. Lull in Hinerman (1997: 2–3) ga opredelita kot simbolično reprezentacijo dejanj, o katerih sodimo, da so z moralnega vidika vredna graje. Medijski škandal se zgodi, ko zasebna dejanja, ki osramotijo in užalijo idealizirano, prevladujočo moralo družbene skupnosti, postanejo javna z objavo v množičnih medijih. Manca Košir (1994: 16) ugotavlja, da je za poosamosvojitveno slovensko novinarstvo značilno uveljavljanje trenda preiskovalnega novinarstva za vsako ceno. V raziskavi slovenskih dnevnikov (Košir, 1993: 1236) zaključuje, da slovenske 'raziskovalne'⁷ zgodbe postajajo aferaštvo, ki je samo sebi namen in ne služi interesom javnosti. Vendar vidi afere tudi kot »nujno obliko nadzora«, kakor tudi Vinko Vasle (1993: 35), in jih označi za obliko prodornega preiskovalnega novinarstva, ki spodbuja razprave o občutljivih temah, zato naj jih ne bi opustili kot zgolj senzacionalizem. Afere in škandali so »sestavni del političnega delovanja«, zapisane v »samo 'genetsko bistvo' politike kot javne zadeve« (Vasle, 1993: 32).

Pečar (1994: 860) opozarja na nevarnosti, ko lahko preiskovalno novinarstvo zaide v rumeni tisk, posebej je kritična presoja pomembna, ko gre za vdiranje v zasebnost in razpolaganje z različnimi podatki.

Kriteriji izbire teme niso absolutni, ampak so vedno v času in prostoru spremenljivi. Ni univerzalnih kriterijev izbire vsebine sporočanja, ampak je proces izbire novic vedno odvisen od aplikacije vrednostnih kategorij in družbenih vrednot na dogodke, meni Erjavčeva (1999: 53).

⁷ V Slovenskih novicah za svoje poročanje o Aureliju Juriju izključno uporabljajo termin raziskovalno novinarstvo. Ustrežnejši in sprejet je termin preiskovalno novinarstvo. Pojem raziskava (Šuen, 1994: 25) se nanaša predvsem na akademsko sfero.

3.1.2 Načrt, preiskovanje, preverjanje

»Sporočanjskemu dejanju odrekamo identiteto novinarskega dejanja, če ni postavljeno novinarjevo vprašanje«, meni M. Poler Kovačič (2003a: 212); preverjanje informacij je za novinarstvo ključno dejanje. V tej točki, ugotavlja M. Košir (1994: 13), se »današnje slovensko aferiško 'raziskovno novinarstvo' razlikuje od tujih vzorov«. Kar je pri njih dostikrat šele izhodišče preiskave, je pri naših preiskovalnih novinarjih hkrati vse: začetek in konec zbiranja, preverjanja, odbiranja podatkov (Košir, 1995: 2–3) Novinarji naj bi preiskavo načrtovali zavestno in sami s pomočjo svojih virov informacij, ki praviloma niso uradni, prišli na sled primerom, ki jih bodo obdelali. Preverjanje informacij je za novinarsko preiskavo nepogrešljiv del, ugotavlja M. Poler Kovačič (2003a: 212), ter tudi, da novinarji informacije premalo preverjajo, kar kaže odsotnost vprašanj, preiskave, ki jih opravi kdo drug zanje, pa sprejemajo nekritično.

Četrta postavka definicije preiskovalnega novinarstva govori o uporabi posebnih tehnik in metod med novinarsko preiskavo, ki preiskovalnega novinarja loči od drugih. Ta od novinarjev »zahteva posebna znanja in zahtevnejše pristope k pridobivanju informacij« (Poler Kovačič, 2003a: 212), vendar »/t/ovrstnega znanja slovenskim novinarjem manjka,« je zapisala M. Košir (1994: 14). Takšni pristopi prinašajo etične dileme, ki jih v »običajnem« novinarstvu redkeje srečamo. O tem govori že predstavljeni 10. člen KSN. Kot ugotavlja tudi Kieran (2000: 158), se ne moremo izogniti pomisleku, da mora biti preiskovalno novinarstvo v nekaterih primerih tudi »nemoralno«, če želi biti učinkovito. Če bi od preiskovalnih novinarjev vedno pričakovali moralno držo, jim ne bi uspelo prodreti v mračen svet, ki ga morajo preiskati. Kar pa ne pomeni, da si preiskovalni novinarji lahko dovolijo karkoli. Ključna zapoved ob tem je: Uporabljena sredstva morajo biti sorazmerna grožnji in nič več. Kar bi tudi v preiskovalnem žargonu pomenilo, da sta prevara in vdor v zasebnost včasih lahko tudi upravičena, vendar samo v primeru, ko sta absolutno nujni, da novinar pridobi dokaze o resni korupciji, prevari ali nemoralnosti, ki druge močno oškoduje. To je še posebej pomembno, saj takšna novinarska dejanja mnogokrat niso nezakonita, opozarja Kieran (2000: 159). Razumeti moramo, kdaj in kje so takšna sredstva sprejemljiva.

Cilji preiskovalnega novinarstva torej ne opravičujejo vseh sredstev, toda nekatera dejanja, ki običajno veljajo za nemoralna, so pod določenimi strogimi pogoji moralno opravičljiva. Tako dopušča deontelska etika, razmišlja M. Poler Kovačič (2003a: 213), kot sinteza deontološkega in teleološkega pristopa.

3.1.3 Utemeljevanje – dokazi, navajanje virov

Utemeljevanje je ključno, še posebej pri preiskovalnem novinarstvu, ki je usmerjeno v iskanje krivcev, razkrivanje negativnega in prikritega. M. Poler Kovačič (2003a: 214) ugotavlja, da se »preiskovalno novinarstvo pravzaprav težko izogne obtoževanju domnevnih akterjev, saj je njegov namen prav razkrivanje nepravilnosti«. Diskurz, ki neutemeljeno obtožuje, je v nasprotju z zavezo resničnosti kot temeljno postavko novinarskega diskurza, M. Poler Kovačič (2003a: 214) ga označi kot »kvazipreiskovalnonovinarski oziroma aferaški.« KSN v 4. členu zapoveduje navajanje virov. Dolžnost navajanja virov je lahko kršena le v izjemnih primerih. Preverljiv vir je novinar – očividec, uradni vir ali druga oseba, ki je zaradi navedbe identifikacijskih znakov prepoznavna (Poler Kovačič, 2003a: 215).

M. Košir (1994: 14) ugotavlja, da je navajanje virov kot *slišati je, kolikor nam je znano, govori se* v slovenskem tisku zelo pogosto, tako da govori že o svojevrstnem pojavu »baje novinarstvu«. Takšno novinarstvo ne preverja informacij, navaja premalo virov informacij, ne teži k objektivnosti, manjka jim dokaz o resničnosti povedanega, zato te novinarske zgodbe niso kredibilne in se spremenijo v neutemeljene konstrukte oz. obtoževanja, kljub upovedeni relevantni temi. Rovšek (2005) pa opozarja še na en pomemben vidik obtožb: »Če medij koga neupravičeno oblati ali obtoži zakonsko ali moralno spornega ravnanja, ima ta realno le majhne možnosti, da bi si povrnil svoj ugled.«

Uravnoteženost sporočila novinar doseže s tem, da poskuša navesti čim več pogledov, ki informacije predstavijo celostno in povečajo njeno razumljivost. Prizadeva si navesti čim več različnih virov, ki govorijo o istem dejstvu, pri čemer je pomembna pozornost, ki jo namenijo posameznemu viru (količina medijskega prostora, mesto objave), piše M. Poler Kovačič (2003a: 218). V novinarski prispevek lahko namreč vključimo same točne informacije, a ta izraža popolnoma napačen vtis (Hausman, 1990: 29). Da se temu

izognemo, mora biti prispevek čim bolj vsestranski, celovit, raznolik in uravnotežen. Na to novinarje KSN opozarja že v preambuli, 7. člen pa opredeli, da novinar ne sme zamolčati pomembnih informacij, ki jih je zbral. M. Poler Kovačič (2003a: 118) ugotavlja, da se problem z vidika etike pojavi takrat, ko novinar namerno ali iz malomarnosti prikriva dejstva, ki so za javnost pomembna. KSN v 2. členu novinarju nalaga, da pri objavljanju informacij, ki vsebujejo hude obtožbe, poskuša hkrati pridobiti odziv tistih, ki jih informacije zadevajo. Dolžnost uravnoteženosti je pogosto kršena prav pri preiskovalnem novinarstvu, ugotavlja M. Poler Kovačič (2003a: 219); slovensko novinarstvo svoje zgodbe pogosto gradi bodisi na podlagi govoric bodisi zgolj uradnih virov. Domnevno nedolžnost oseb, o katerih preiskovalni novinarji pišejo, morajo upoštevati in se zavedati, da novinarji niso sodniki.

3.1.4 Pristranskost poročanja

Z novinarjevo pristranskostjo je povezano oblikovanje zgodbe po vnaprej zamišljenem scenariju o krivdi določenih akterjev (Poler Kovačič, 2003a: 220), štirje kazalniki informacijske pristranskosti v sodobnem novinarstvu pa so: poosebljanje, dramatiziranje, fragmentiranje, normaliziranje novic.

Poosebljene novice ljudi spodbujajo, da prevzamejo bolj egocentričen kot družbeno zavzet pogled. Ustvarjajo informacijsko pristranskost, kar je redko povezano s poglobljeno analizo. Tržno naravnano novinarstvo se pogosto giblje po površini in ne poskuša prodreti v temelje, razmišlja M. Poler Kovačič (2003a: 221), ne prizadeva si za čim bolj popolno sliko, ampak ostaja pri tisti strani pojava, ki jo želi videti, oziroma hoče, da bi jo videlo množično občinstvo. Novinarske drame z akterji v središču poudarjajo vpliv škandalov na osebne politične kariere pred vplivom na institucije, v katerih so se zgodili. Normaliziranje stanja brez večjih učinkov potrjuje, da so afere večkrat same sebi namen, kot ugotavlja M. Košir (1994: 16), ter ljudi napeljuje k zaključku, da je sistem deloval (Bennett v Poler Kovačič, 2003a: 223).

Kakovostni preiskovalni prispevki so zgrajeni na dokazih, aferaški na govoricah, vnaprejšnjih prepričanjih in stereotipih, za katere ljudje ne potrebujejo empiričnih dokazil. Stereotip lahko v medijski aferi daje vtis verodostojnega dokaza, ugotavlja M. Poler Kovačič (2003a: 223). Opozarja

tudi na pojav navidezne korelacije, tendenco, da zaznavamo pozitivno ali negativno povezavo med različnimi fenomeni, kjer v resnici ni povezave. KSN v svojem 23. členu posebej opozarja novinarje na izogibanje različnim stereotipom.

3.1.5 Posledice preiskovalnih zgodb

M. Košir (1994: 12) ugotavlja, da so afere (torej razkritje nepravilnosti) nujna oblika nadzora, vendar je posebnost slovenskih afer, da se naše afere ne razpletejo in njihova objava nima neposrednih učinkov. Afera se rodi, požar govoric in nepreverjenih podatkov se širi iz medija v medij, ljudje so ogorčeni in vznemirjeni, piše M. Košir (1995: 2). Ugotavlja tudi, da imajo v tujini preiskovalne zgodbe posledice: odstopi, izgube služb, visoke denarne in zaporne kazni: »Na Slovenskem pa: tresla se je gora, rodila se je miš. Svet se ne spremeni.« Vendar tudi kakovostno preiskovalno novinarstvo ne dosega zmeraj ustreznih posledic.

3.2 KAKOVOSTNO PREISKOVALNO PROTI AFERAŠKO

Kot ugotavlja M. Poler Kovačič (2003a), mnogih primerov slovenskega novinarstva, ki se (samo)opredeljujejo kot preiskovalni, ne moremo enačiti z javnosti koristnim in družbeno zaželenim preiskovalnim novinarstvom. V šestih točkah je zbrala razlike med verodostojnim preiskovalnim novinarstvom in aferaško naravnanim množičnosporočanjskim diskurzom. Za boljši pregled sem jih prenesla v tabelo.

Tabela 3.1: Razlike med kakovostnim preiskovalnim novinarstvom in aferaško naravnanim množičnokomunikacijskim diskurzom.

| | PREISKOVALNO NOVINARSTVO | AFERAŠKO NARAVNAN MNOŽIČNOKOMUN. DISKURZ |
|--|--|--|
| RESNIČNOST | -temeljna norma | -ji ni primarno zavezano, medijska objava bistvena, ne glede na resničnost in verodostojnost informacij |
| NAČRTOVANJE, PREVERJANJE | -novinar preiskavo zavestno načrtuje, -aktivno preiskuje okolico, preverja; -vprašanje temeljno orodje | -pomanjkljivo preverjanje informacij, -odsotnost novinarskih vprašanj, -nekritično sprejemanje preiskav drugih |
| ARGUMENTACIJA, UTEMELJENOST | -bistveni, -obtoževanja – dokazi, viri | -pomanjkljiva, -dokazi manjkajo, -neprepoznalni viri, -sklicevanje na govornice |
| URAVNOTEŽENOST SPOROČANJA | -si prizadeva zanjo, -čim več virov, ne samo uradni | -pogosto manjka, -predstavljena le ena stran zgodbe, -le viri, ki potrjujejo zgodbo, -viri niso navedeni ali le uradni |
| DOMNEVNA NEDOLŽNOST | -jo dosledno spoštuje | -akterje prikazuje kot storilce oz. krivce |
| PRISTRANSKOST | -teži k čim manjši | -odkrita pristranskost, -vnaprejšnja prepričanja, pričakovanja, stereotipi: v skladu z njimi izbira ali ustvarja dokaze, ki so ogrodje konstrukta |

Vir: Melita Poler Kovačič (2003a: 226)

4. ŠTUDIJA PRIMERA: RAZKRITJE ZASEBNOSTI POSLANCA

Raziskovalni del naloge temelji na seriji prispevkov, ki so jih o poslancu A. Juriju objavili v Slovenskih novicah. Vprašanja, na katera želim v nalogi odgovoriti, so, ali si samooklicano preiskovalno novinarstvo Slovenskih novic res zasluži to oznako, kako lahko ovrednotim to pisanje v okviru Kodeksa

slovenskih novinarjev in Potterjevega modela etičnega presojanja. V raziskavi sledim trem tezam:

1. TEZA: Prispevki o poslancu Juriju, objavljeni v Slovenskih novicah, niso primer odgovornega preiskovalnega novinarstva zaradi načina obdelave teme.
2. TEZA: Slovenske novice so poročale etično nesprejemljivo in kršile profesionalni kodeks v vsaj treh členih: v 20., ki pravi, da naj novinar spoštuje pravico do zasebnosti in se izogiba senzacionalističnemu in neupravičenemu razkrivanju zasebnosti v javnosti; v 23., ki novinarja zavezuje, da se izogiba stereotipom, v povezavi s spolnimi nagnjenji; v 4., ki od novinarja zahteva, da navede, kadar je mogoče, vir informacije.
3. TEZA: Avtorji prispevkov o Juriju uporabljajo Kodeks slovenskih novinarjev kot opravičilo za etično sporno ravnanje Slovenskih novic. Kljub temu, da jim v nekaterih določilih govori v prid, bo analiza pokazala, da je bilo delo novinarjev Slovenskih novic etično neprimerno.

Najprej bom predstavila kronologijo objavljenih prispevkov, vanjo sem vključila tudi prispevke iz drugih tiskanih medijev, ki so posredno in neposredno omenjeni v prispevkih Slovenskih novic. Sledila bo primerjalna analiza, s katero bom preučila, katere značilnosti preiskovalnega novinarstva imajo izbrana novinarska besedila in ali je bilo preiskovanje ter objavljanje v skladu z določili Kodeksa slovenskih novinarjev. S pomočjo Potterjevega modela etičnega presojanja bom ocenila etično primernost objavljenih prispevkov.

Prispevke, ki sem jih podrobneje analizirala, so Slovenske novice objavile v času od 2. 2. 2005 do 23. 2. 2005. Večina je bila objavljena v sredini prilogi Bulvar, ki je tedenska priloga Slovenskih novic, katere vodilo se glasi: »Na opravljeni strani ulice«.

Pregledala pa sem tiskane medije Delo, Dnevnik, Mladino in Novo, ker me je zanimala odmevnost škandala v ostalih tiskanih medijih in ker v Slovenskih novicah posebej omenjajo te odzive. Slovenske novice, posebej priloga Bulvar, in revija Nova, ki sta označeni kot »rumeni«, »tabloidni« (Bezjak, Stepišnik, 2004), sta primeru, po pričakovanjih, namenili več pozornosti, resnejši časopisi pa so se odzvali zadržano.

4.1 PRIMER JURI KRONOLOŠKO

OBJAVA AFERE V SLOVENSKIH NOVICAH

2. februar 2005: Prva stran Slovenskih novic nad spodnjim robom objavi fotografijo Aurelia Jurija in napoved z naslovom »*Poslanec Juri na svingerski sceni*«.

V notranjosti časopisa, v prilogi Bulvar polovico prve strani namenijo fotografiji poslanca in naslovu: »*Au, vau Aurelio!*« ter kratkemu uvodu. Na strani 10 in 11 pa je daljše besedilo in fotografije poslanca: v pozi kot da se opravičuje, fotografije elektronske pošte, sporočila na mobilnem telefonu, fotografija poslanca v objemu predsednika stranke, dve fotografiji iz zasede, na katerih sta Juri in novinar pod krinko, ter zadnja: trije »svingerji«.

ODZIV DRUGIH TISKANIH MEDIJEV

3. februar 2005: DNEVNIK na 2. strani objavi prispevek z naslovom *Medijski atentat na Aurelia Jurija*.

4. februar 2005: DELO na 5. strani objavi mnenje Marka Pečauerja o aferi Juri z naslovom *Swing*. Meni, da zgražanje v resnih časopisih služi temu, da zgodbo spravijo v časopise, ki je drugače ne bi objavili, ker bi bilo v nasprotju z etičnimi normami. O škandalu bi morali molčati. Poslancu prizna toliko dostojanstva, da ima pri intimnem početju brezpogojno zasebnost. Ne vidi razlogov za objavo zasebnih informacij. Tudi javni interes za to ni dovolj. Kukanje v tuje spalnice ni nič manj nespodobno kot nespodobnosti, ki bi jih pri tem morda odkrili.

4. februar 2005: DNEVNIK objavi komentar, v katerem izrazi negativno mnenje o tovrstnem preiskovalnem novinarstvu.

5. februar 2005: DNEVNIK na 2. strani objavi čez tri četrtine strani pod rubriko V središču pozornosti prispevek z naslovom »*Aurelio Juri naj ostane poslanec, meni javnomnenjska večina*«, fotografijo poslanca Jurija v delovnem okolju in dva grafa z odzivi ljudi v javnomnenjski anketi.

7. februar 2005: NOVA na naslovnici napove prispevek na strani 3–5 z naslovom »*Aurelio seksa! A na čigav račun?*«. Na fotografiji Juri z ženo, v oblačku napis »seksualni škandal«. Prispevek na tretji strani ima naslov »*Naš denar za tuj orgazem!*«. Cela stran je fotografija Jurija in žene, s čeznaslovom

»seksualna afera«. Na ostalih dveh straneh so izjave različnih ljudi⁸ in pogovor s sinom Luko Jurijem.

7. februar 2005: MLADINA: Na naslovnici je montaža motne fotografije, na njej razpoznaven Aurelio Juri z dvema ženskama, naslov: *»Krivi, ker seksajo. Rumeni tisk v vlogi moralnega razsodnika.«* Na strani 20 čez celo stran portret Jurija, prekrit s črnimi packami. Besedilo zajema strani 20 in 21. Na strani 21 sta dve fotografiji, na eni Bojan Požar in Marko Pogorevc, druga je fotografija iz Slovenskih novic s tremi svingerji, nad njo naslov *»Na sliki nisem jaz«* in pod njo pogovor s poslancem Jurijem.

9. februar 2005: DNEVNIK objavi stališče Vlada Miheljaka pod naslovom *Hipokrizija javnega mnenja*. Poročanje Slovenskih novic označi za eksces, ki je povzročil javno diskusijo o mejah javnega interesa, nedotakljivosti zasebnosti, ki bo lahko izostrila in dvignila standarde novinarskega poročanja in javne besede, lahko pa postane eksces splošni standard rumenega tiska. Uporabo službenega telefona v zasebne namene označi kot neprimerno za dokaz o javnem interesu.

10. februar 2005: DNEVNIK objavi stališče Marka Crnkoviča z naslovom *Novica je prasica*. Zagovarja Slovenske novice, da so objavile zgodbo kot profesionalni tabloidni časopis. Sicer ne bi bilo nič hudega, če zgodba ne bi bila objavljena. Prekršek poimenuje zapravljanje davkopačevalskega drobiža, in napako, da je glavni motiv uporaba službenega telefona. Pravico do zasebnosti razume kot neodtujljivo možnost, da sami kontroliramo informacije o sebi, vendar to neha biti samoumevno, če nam po lastni krivdi uidejo izpod kontrole.

ODGOVOR SLOVENSКИH NOVIC, KOT OPRAVIČEVANJE IN KRITIKA SLOVENSКИH MEDIJEV

4. februar 2005: na 3. strani **SLOVENSКИH NOVIC** novinarsko besedilo z naslovom *»O Juriju odloča Borut Pahor?«* in čeznaslov *»svinger«*.

9. februar 2005: V **SLOVENSКИH NOVICAH** v **Bulvarju** 10. in 11. stran objavljeno besedilo pod naslovom *»Seks, laži in davkopačevalci«*.

9. februar 2005: SLOVENSKE NOVICE, Bulvar na 13. strani objavijo prispevek z naslovom *»Ko poslanci molčijo, volilcem odgovorijo«*.

⁸ Med njimi so: Boris Popovič, Astrid Prašnikar, Borut Pahor, Danica Simšič, Breda Pečan, Ksenija Benedetti, Rajko Hrvatič in Zmago Jelinčič.

16. februar. 2005: SLOVENSKE NOVICE, Bulvar na 10. strani objavi na tretjini strani prispevek z naslovom »*Cenzorja*«, fotografiji Boštjana Lajovica in Bojana Veselinoviča ter čeznaslov »Jurigate«.

EPILOG

14. februar 2005: NOVA: Replika Borisa Popoviča z naslovom: »*Sporočilo gospoda Borisa Popoviča*«.

23. februar 2005: SLOVENSKE NOVICE: Prispevek čez dve tretjini strani na strani 13 z naslovom: »*Juri doli turi*«, fotografija poslanca z dvema drugima osebama v pogovoru. Čeznaslov »deflacija«.

28. februar 2005: NOVA: na strani 54, v rubriki Na zabavi, prispevek »*Zdravljica za Istro*«, na največji izmed 11 fotografij Juri z ženo, nenasmejana in zamišljena, in besedilom »Kaže se: Prešerno razpoložen poslanec Aurelio Juri odslej na prireditve hodi z ženo Natašo.«

4.2 KVALITATIVNA ANALIZA

Izbrane prispevke bom analizirala po postavkah definicije preiskovalnega novinarstva in izpostavljenih etičnih vidikih. V izbranih besedilih bom preverila, ali so izpolnjena načela Kodeksa slovenskih novinarjev.

Prispevke v Slovenskih novicah sem za analizo izbrala zato, ker so novinarji Slovenskih novic primer Juri, ki so ga poimenovali kar »Jurigate«, označili kot profesionalno »raziskovalno novinarstvo«, ki izpolnjuje naloge, zapisane v kodeksu, in služi javnemu interesu. Opravili so »preiskovalno akcijo« in jo prvi objavili, ostali mediji so jo samo povzeli ali jo komentirali.

4.2.1 Izbrani prispevki

Vir 1: Požar, Bojan, Lomovšek, Mitja (2005): *Poslanec Juri na svingerski sceni: Au, vau Aurelio!*. Slovenske novice, 2. 2.: 1, 10, 11.

Vir 2: Požar, Bojan, Splichal Urša (2005): *O Juriju odloča Borut Pahor?*. Slovenske novice, 4. 2.: 3.

Vir 3: Požar, Bojan (2005): *Seks, laži in davkoplačevalci*. Slovenske novice, 9. 2.: 9, 10, 11.

Vir 4: Valentar, Katarina (2005): *Ko poslanci molčijo, volilcem odgovorijo*. Slovenske novice, 9. 2.: 13.

Vir 5: Slovenske novice (2005): *Cenzorja*. Teleskop, 16. 2.: 10.

Vir 6: Slovenske novice (2005): *Juri doli turi*. 23. 2.: 13.

4.2.2 Preiskovalnonovinarske značilnosti prispevkov v Slovenskih novicah

4.2.2 1 Tematika

Na naslovnici Slovenskih novic 2. 2. 2005 (Vir 1) je prispevek napovedan z naslovom: »Poslanec Juri na svingerski sceni«. 4-vrstični tekst v prvi vrsti razkrije, da je že osem let na tej sceni. Šele nato razloži: »Po spletu se med službenim časom in prek službenega računalnika predstavlja kot Užitkar, Vojko /.../, za stike pa daje tudi službeno številko mobilnega telefona, ki jo plačujemo davkoplačevalci.« Podobno je tudi v nadaljevanju.

Po prvih besedah predstavitve prispevka, in celo celega prvega prispevka, bi lahko sklepali, da nam novinarji želijo dokazati samo, da je poročeni poslanec svinger. Glede na to, kako razvrstijo informacije, torej, da najprej izpostavijo zasebne seksualne orientacije, pred kršitvami, ki (domnevno) zadevajo javni interes, bi tematiko, ki jo želijo predstaviti, lahko opisali kot moralni prestop poročenega poslanca. Posebej še, ker je poslančeva družina omenjena že v predstavitvi prispevka na prvi strani Bulvarja. V prvem odstavku prispevka tudi jasno povejo, da bodo »prikazali in dokazali« primer poslanca Združene liste, ki »namesto z zgornjo glavo misli s spodnjo« (Vir 1). Celoten prvi prispevek je osredotočen na to tematiko in dokazuje, kako je kot mož in poslanec počel moralno sporna dejanja. O podrobnostih v zvezi z zapravljanjem davkoplačevalskega denarja, npr. o kakšnih vsotah je govora, ne zvemo ničesar.

Na začetku drugega in še tretjega prispevka (Vir 2, 3) izpostavijo, da poslancu ne očitajo zunajzakonskih spolnih avantur, »čeprav dišijo po perversnosti, ampak zapravljanje davkoplačevalskega denarja za zasebne užitke, dvoličnost in laži – V javnosti in političnem življenju se predstavlja kot dober mož in oče, v resnici pa živi dvojno življenje.« Naredijo površno

primerjavo s tujim tiskom: »Kopica ministrov in poslancev v Veliki Britaniji s političnega prizorišča ni izginila samo zato, ker so imeli ljubice, ljubčke in so se nenavadno oblačili med seksanjem, temveč zato, ker so dvojno življenje prikrivali in lagali javnosti, poleg tega pa se jim je po razkritju smejala vsa država.«

Problem, ki so ga novinarji v naslednjih prispevkih poskušali izpostaviti, lahko prepoznamo kot potencialno primeren za preiskovalno novinarstvo. Domnevno nemoralno in dvolično dejanje poslanca, ki je ob tem oškodoval davkopllačevalce, je vredno preiskave in poročanja. Je prikrito in pomembno za javnost. Pri tem se je pojavila dilema, ali si novinarji niso dovolili preveč z izpostavljanjem zasebnosti. Novinarji v prispevkih za svoje delo navajajo javni interes. Sklicujejo se na poslanstvo novinarjev, kot opravičilo navajajo 20. člen, ki opravičuje poseg v posameznikovo zasebnost, če za to obstaja javni interes. Ker gre za politika, ki je javna osebnost in ima moč in vpliv, je pravica javnosti do obveščenosti širša. Tako je odnos razložil tudi M. Bauer, odgovorni urednik Slovenskih novic, v TV-prispevku že omenjene oddaje Pod Žarometom: »Pri politiku lahko gremo najdlje. Pri politiku ljudje najbolj gledajo, kako se njegova dejanja razlikujejo od njegovih besed. Pri politiku lahko gremo čisto do konca.«

Sami novinarji pa so zgodbo že poimenovali »afera Jurigate« (Vir 3), torej lahko govorimo o aferi oz. škandalu,⁹ v katerem se odražajo senzacionalizem in pretirana radovednost. V prispevkih podrobneje reprezentirajo dejanje, o katerem sodijo, da je z moralnega vidika vredno graje. Glede na medij je tak pristop pričakovan.

4.2.2.2 Načrtovanje preiskave in preverjanje informacij

Iz besedila (Vir 3) sklepamo o pripravah: »Operacija je bila ekspresna, saj je trajala le osem dni. Potekala je v najstrožji tajnosti, ob vedenju ozkega kroga ljudi«. Novinarji Slovenskih novic so si izmislili oglas¹⁰ in ga objavili 26. januarja (prispevek je bil objavljen 2. februarja), kar pomeni, da jim je za izbiranje, preverjanje in pisanje ostalo sedem dni. O novinarski preiskavi so napisali (Vir 3) tudi, da so jo izvedli: »/s/ filigransko natančnostjo, do tiste

⁹ Medijski škandal je afera. (Poler Kovačič, 2003: 208)

¹⁰ Oglas so objavili na spletni strani www.poljub.net, pod rubriko Par išče njega (Vir 1): »Sva mlada in postavna Zaželela sva si nekaj drugačnega! Poskusila sva že s pari, a sedaj si ona želi poskusiti v troje z njim itd.«

točke, ko je bila nesporno zrela za objavo. Da smo tabloid, pa je jasno,« so še označili svoj časopis.

V prispevku so objavili natančen potek komuniciranja, tudi fotografije besedila komuniciranja prek mobilnega telefona in elektronske pošte. V tekstu (Vir 1) sicer nakažejo, da niso objavili vsega in so nekatere Jurijeve »osladnosti« tudi izpustili. V prispevku (Vir 3), kjer odgovarjajo na očitke, da bi se dalo prispevek napisati drugače, pravijo: »Za nas je bila opcija samo še ena – da ga napišemo še bolj pikantno, žgečkljivo in nazorno. Manj pa zagotovo ne.«

Torej ugotovitev M. Košir (1995: 3), da je začetek preiskave že tudi konec, bolj ali manj drži tudi za ta primer. V tem pogledu »ekspresna operacija« ni verodostojno preiskovalno novinarstvo. Obdelava teme in zbiranja informacij je trajalo osem dni. Po predstavljenih dokazih v prispevku je bila to akcija zbiranja dokazov o namigu glede poslančevega zasebnega spolnega življenja. Vili Einspiler (Vir 12) jo je poimenoval spoštovanje norme resničnosti in preverjanje dejstev.

Afero »Jurigate« so novinarji Slovenskih novic označili kot »povsem čisto zadevo«. Preverili so informacijo, ki so jo dobili od nekega vira, tako, da so izvedli akcijo »pod krinko«. Predvidevam, da »čisto« pomeni imeti vse dokaze, ki potrdijo domnevo, ter preveriti več virov, ki zgodbo potrdijo, predvsem pa o tem povprašati prizadete. Novinarji Slovenskih novic so nazorno prikazali, da se je Juri zares dogovarjal za seks v troje z novinarjem pod krinko po svojem službenem telefonu. Vendar v prvem prispevku, ki je predstavil preiskovalno akcijo, na nobenem mestu niso objavili, katere druge vire so še uporabili razen teh. Novinarskega vprašanja iz tega teksta ni bilo razbrati. Vprašanja so sicer postavljali, vendar ne kot novinarji, ampak kot bodoči seksualni partnerji.

Hkrati s prispevkom so v Slovenskih novicah objavili kratek pogovor z Jurijem na temo »zvestoba je vrlina«. Pod pretvezo, da delajo anketo o zvestobi med partnerjema, so Juriju postavili 4 vprašanja: kaj meni o zvestobi, ali je soprogi zvest, kaj bi storil, če bi ga ona prevarala, in kje misli, da so vzroki za varanje. Odgovori so bili kontrast celotni objavljeni zgodbi, s čemer so še podkrepili poslančevo domnevno dvoličnost. V zgodbi so omenjali tudi njegove poslanske kolege, vendar jim je sam potrdil, da ne sumijo ničesar. Tega za prvi prispevek niso preverili. Novinarji Slovenskih novic v svojo

preiskavo niso vključili novinarskih vprašanj, kot to od njih zahteva 2. člen KSN, torej niso pridobili odziva Jurija na obtožbe niti niso preverili podatkov o tem, kar jim je povedal in posređoval poslanec sam (glede sporne fotografije, ki jim jo je poslal in naj bi dokazovala njegove izkušnje, je v Mladini (Vir 11) pojasnil, da je sneta z medmrežja).

4.2.2.3 Metode preiskovanja

Novinarji Slovenskih novic so uporabili tehniko »novinarja pod krinko« oz. lažno predstavljanje in tako zavajanje glavnega akterja. Dokaze o Jurijevem interesu za svingerstvo so zbirali »na licu mesta«, z lastno prisotnostjo – dogovorili so se za pogovor v Maximarketu in to tudi dokumentirali, dogovorili so se sicer tudi za sestanek v motelu, vendar je bilo »dokazov o nečednosti Jurija« (Vir 3) že dovolj, zato so končali, vendar so kasneje obžalovali, ker niso »naredili še tega zadnjega koraka«. Z akterjem so komunicirali tudi direktno prek mobilnega telefona in elektronske pošte. Sporno je, da so se pri tem lažno predstavili.

10. člen KSN novinarje pri tem omejuje, saj bi se nedovoljenim načinom zbiranja podatkov morali izogibati. KSN pa predvideva tudi opravičljive razloge za uporabo teh, vendar samo, ko gre za informacije, izrednega pomena za javnost. O razlogih pa mora biti javnost tudi seznanjena. Uporabljena sredstva naj bi bila sorazmerna grožnji in nič več. Novinarji so objavili, da, ko so izvedeli, »kaj vse počne Juri« (Vir 3), so »enostavno morali iti v novinarsko akcijo«. Za javnost izrednega pomena naj bi bila informacija, da je Juri »sila znan in neverjetno dejaven na svingerski sceni« (Vir 1), ki so jo dopolnili tudi s tem, da zapravlja davkoplačevalski denar, je lažnivec in dvoličnež, in da je samo čudež, »da ga doslej še ni odkrila katera izmed mafij ali tuja obveščevalna služba, ki bi ga zaradi njegovih bizarnih in perverznih početij zlahka izsiljevala,« kar je očitno dramatiziranje, pristop, ki kaže na pristranskost novinarjev in je značilen za aferaško naravnano množičnokomunikacijski diskurz. Tako so novinarji opravičevali svoje početje in mu določali pomembnost.

Ravnanje so novinarji predstavili, razloge zanj tudi, vendar niso nikjer niti nakazali, da so se trudili priti do podatkov tudi po legitimni poti. Torej so kršili

določilo kodeksa. Pri pomembnosti informacij se tudi ne moremo izogniti dejstvu, da so na prvem mestu izpostavili moralno vprašljivo držo poslanca, šele kasneje tudi zapravljanje davkoplačevalskega denarja. Kar daje slutiti, da je preiskovalno novinarstvo zgolj pretveza za to, da so lahko na »legitimen« način javnosti predstavili informacije iz zasebnosti politika. Senzacionalističen in tržno naravnan pristop kaže na aferiško naravnan diskurz, ki v tem primeru novinarstvu jemlje kredibilnost. Prekršku, torej zapravljanju denarja davkoplačevalcev, vzame težo in v ospredje postavi intimnost, ki se tu ne bi smela znajti, vsaj ne na tak način. O tem podrobneje kasneje.

4.2.2.4 Akterji

Akterji v tej zgodbi so imenovani, imajo obraze in imena. Jasno je, kdo je negativni junak: poslanec Juri. S kom (Vir 1): novinar pod krinko (44-letni moški), njegova namišljena ljubica (25 let), »neznanke in pari«, »19-letnica, ki naj bi imela očetovski sindrom«. Kaj: dogovarjal se je za »zasebne erotične podvige« (Vir 3) prek službenih naprav oz. je zapravljal denar. Pri odgovoru na vprašanje *zakaj* se ponudi možnost, ker je »dvoličen in laže« (Vir 3), je naiven. V zgodbo novinarji vpeljejo tudi njegovo družino, omenijo imena žene in obeh otrok ter poslanske kolege.

S tega vidika ima zgodba značilno strukturo, vendar etično vprašljivo izpade dejstvo, da je večina akterjev, ki naj bi dokazali sporne aktivnosti, namišljena in je celotna situacija zrežirana, nerealna. Etično sporno pa je objavljane domnev in trditev, povezanih s poslančevo družino.

4.2.2.5 (Ne)navajanje virov

Navajanje virov ločuje verodostojno preiskovalno novinarstvo od aferiškega. Poznati vir informacije je pravica javnosti, pravi 4. člen KSN, da lahko oceni pomen in verodostojnost informacije. Določilo kodeksa je, da novinar mora navesti vir, če je mogoče, po drugi strani pa zapoved zrahlja, da se o anonimnosti lahko dogovori, če drugače ne more dobiti informacije.

V Slovenskih novicah za začetno informacijo, ki je sprožila celotno akcijo, ne navedejo vira, ampak v nejasni obliki »smo dobili namig« (Vir 1) in »ko je prišla do nas informacija, kaj vse počne Juri« (Vir 3). Za preiskavo, ki so jo

izvedli in v kateri je novinar neposredno zbiral dokaze na terenu, so navedli natančen potek in podrobnosti komuniciranja ter fotografije, vir in dokazi so znani. Z vidika upovedovanja preiskave, ki so jo sami izvedli, v kateri kot vir navajajo novinarja pod krinko, je besedilo napisano kredibilno. Ko omenjajo odzive poslancev, navajajo »vire blizu vrha Združene liste« (Vir 3) in »po naših informacijah« (Vir 2, Vir 4). V prispevku »*Ko poslanci molčijo volilcem odgovorijo*« (Vir 4) objavijo komentarje štirih poslancev. Ti nakazujejo novinarska vprašanja, ki jih v drugih dveh prispevkih, kjer tudi omenjajo odzive poslancev, ne zasledimo.

Ključno pomanjkanje novinarskega vprašanja vidim v odnosu do glavnega akterja. Niti na enem mestu ni omenjen njegov neposredni komentar na razkritje. Razvidno je, da mu novinarji Slovenskih novic na temo zapravljanja davkoplačevalskega denarja niso postavili nobenega vprašanja. Posredno, torej pod krinko, so ga izpraševali, ne pa tudi v jasnem odnosu novinar-obtoženi. Jurijevo sporočilo, ki ga je poslal javnosti, omenijo v 2. prispevku (Vir 2) in ga povzamejo. Tudi v prispevku 9. 2. 2005 (Vir 3) omenjajo Jurijeve izjave, vendar jih spet samo povzemajo iz drugih medijev: »Aurelio Juri v intervjuju (v Mladini 7. 2. 2005) po eni strani ni demantiral ničesar, po drugi pa je iz odgovora v odgovor bredel v vedno globlje protislovje.« V nobenem prispevku niti ne omenijo, da so se kakorkoli trudili dobiti izjavo Jurija, kar je pomanjkljivost z vidika verodostojnega preiskovalnega novinarstva. Tudi KSN v 2. členu od novinarjev zahteva, da poskušajo hkrati pridobiti odziv tistih, ki jih informacije zadevajo. V tem pogledu so kršili kodeks. Iz besedil je razvidno, da poslancu niso postavili nobenega vprašanja na temo zapravljanja davkoplačevalskega denarja.

Zgodba ni zgrajena uravnoteženo. Jurijevi zasebnosti in dokazovanju, da je nezvest mož in lažnivec, je namenjena večina dokazov, medtem ko je prekršek, ki mu ga prvenstveno očitajo, razložen in podkrepjen z vsotami, ki so domneve, šele v 3. prispevku (Vir 3), kjer na eni šestini strani razložijo povod za razgaljanje njegove zasebnosti: »/Z/a njegovo napol erotično mobilno telefoniranje smo davkoplačevalci odšteli 310.771,40 tolarja,« kar je znesek, ki ga je v predhodnem letu porabil za mobilni telefon. Šele na tem mestu omenijo za celotno afero enega najtehtnejših argumentov, vendar je vir te informacije neznan, zato podatek ne deluje verodostojno: »Juri je edini od

poslancev Združene liste podpisal posebno izjavo, da bo službeni telefon uporabljal izključno za službene namene.« Poslanca obtožijo davčne utaje in napovedujejo reakcijo Dursa.

4.2.2.6 Pristranskost poročanja

Novinarjeva pristranskost se kaže v tem, da novinar prikaže zgodbo po naprej zamišljenem scenariju. Novinarji Slovenskih novic so »dobili namig« o moralno vprašljivih prostočasnih in zunajzakonskih dejavnostih, ki jih je spodbudil k preverjanju in zbiranju dokazov »pod krinko«. Naprej zamišljen scenarij lahko razumemo v besedah: »V članku bomo prikazali in dokazali primer poslanca Združene liste, ki soodloča o našem življenju, sprejema zakone in kroji usodo države. Toda namesto z zgornjo glavo misli s spodnjo« (Vir 1).

Stališče novinarjev razberemo iz besed: »Nerazumljivo in nepojmljivo je, kako zlahka smo prišli do poslanca in od njega neposredno izvedeli stvari, ki jih normalen (podčrtala L. L.) človek nikoli ne govori vse povprek in počenja tako odkrito kot on« (Vir 1). Torej je poslanec nenormalen. Stereotip, da so poslanci, ljudje z močjo, pokvarjeni, uporabijo, ko pišejo (Vir 1): »Bogsigavedi, kaj vse počno naši poslanci?«, dramtizirajo, ko govorijo, kakšne posledice bi lahko prinesla naivnost – že prej omenjeni odlomek o mafiji in obveščevalnih službah. Na koncu prispevka pa lastnost pripisejo kar vsem poslancem, torej spodbudijo stereotip, da so poslanci bedaki: »Kaj reči drugega kot to, kakšni nepremišljeni bedaki vodijo našo državo. Takšnim ljudem je zaupano odločanje o vojni in miru!!! Takšnim naivnežem, ki se zaradi pohotnosti pustijo ujeti s spuščnimi hlačami samo zato, ker mislijo s (prepotrebnim) tičem in ne z glavo. Kaj pa če bi nas takšni vse prodali za en navaden vznemirljiv seks?!« Besede očitno izražajo nenaklonjenost do poslancev, dramtizirajo in posplošujejo. V tem prepoznam kršenje 23. člena KSN. Negativno pa se opredelijo tudi glede spolnih nagnjenj.

Prvi objavljeni prispevek 2. 2. 2005 (Vir 1) je bil oblikovan tako, da so v naslednjem čez dva dni (Vir 2) in čez en teden (Vir 3) morali posebej izpostaviti, kaj očitajo poslancu Juriju: »Povejmo še enkrat in takoj na začetku: poslancu /.../ nikakor ne očitamo, da je seksual in svingal vsepovprek, ampak

to, da je za zasebne erotične podvige uporabljal službeni telefon, službeni računalnik in službeni čas, kar plačujemo davkoplačevalci, ter da je dvoličnež in lažnivec« (Vir 3).

Informacije so morda točne, a sporočilo, ki smo ga lahko razbrali, je drugačno, kot so ga novinarji izpostavili. V prvem prispevku so si sledile tako: 8 let na svingerski sceni – po spletu se med službenim časom in prek službenega računalnika predstavlja kot Užitar, Vojko ali Marjan in se hvali, da je dober oralist – za stike daje službeno številko mobilnega telefona, ki jo plačujemo davkoplačevalci – danes popoldne naj bi prišel na seks v troje. Vzorec prikazuje razmerje informacij v prvem besedilu, ki razkriva afero Juri (Vir 1). Naslednja dva prispevka sta zgrajena drugače, tako, da pojasnjujeta in opravičujeta novinarsko delo.

Normaliziranje dramatičnih razmer nastopi v drugem prispevku o aferi Juri, ko informacije izberejo drugače in oblikujejo besedilo v stilu, česa poslancu ne očitajo, da pa mu očitajo, da laže in je dvoličen. Predstavijo mnenje pravnika, pooblaščenke za dostop do informacij javnega značaja, 20. člen KSN ter rezultate radijske ankete, ki daje prav Slovenskim novicam. Upoštevati pa moramo, da ta prispevek ni bil objavljen v Bulvarju, ampak na tretji strani Slovenskih novic.

Odgovor v dilemi, ali so novinarji v tem primeru razkrili ali ustvarili škandal, bi po vsem napisanem lahko bil, da so ga soustvarili. Objavili so oglas, na katerega se je poslanec odzval. Če se ne bi, šokantnega razkritja najverjetneje ne bi bilo. Poslanec ne bi bil označen kot naivni dvoličnež, ki ga mika svinganje, zamolčano bi ostalo tudi zapravljanje davkoplačevalskega denarja. V prispevku (Vir 2) so omenili tudi tržno uspešnost izvoda, v katerem so objavili prvi prispevek. Kar potrjuje, da se škandali iz intimnega sveta javnih oseb dobro prodajajo. V tem lahko tudi vidimo vzrok za to, da se tak škandal ustvari.

Ta primer nakaže uspešni vzorec, ki poveča prodajo: ustvariti škandal, da bo razkril spolne fantazije politika, ki mejijo na perverznost, in varanje žene, ob tem poudariti, kako naiven in pokvarjen je (stereotipno kot vsi politiki, ki izkoriščajo položaj), povedati čim več podrobnosti, akcijo poimenovati »raziskovalno novinarstvo«, in pridobivanje informacij »pod krinko« bo legitimno in legalno. Navidezno verodostojnost in pomembnost dosežejo s

sklicevanjem na poslanstvo novinarjev, ki služijo javnosti, ker razkrijejo, da poslanec službeni telefon uporablja tudi za druge namene. Pri tem vsote niso izpostavljene, saj so skromne, da pa vseeno vse skupaj dobi težo, objavijo podatek lanske porabe, približno 30.000 sit na mesec (kar je relativno malo), to pretvorijo na letno raven (nekaj čez 300.000 sit) in pri tem omenijo še plačo (približno 600.000 sit na mesec). Tako deluje znesek že večji in prekršek težji, torej vreden razkritja, čeprav gre zgolj za domnevne vsote.

Primer Juri je aferško poročanje, saj na senzacionalističen način izpostavi zasebnost politika in se pri tem sklicuje na to, da razkriva prekršek zapravljanja davkoplačevalskega denarja, čeprav tega ne predstavi podrobno. Tukaj manjka preiskava, preverjanje, zbiranje in izbiranje podatkov ter njihova uravnotežena predstavitev.

4.2.2.7 Posledice

Posledice razkritja afere Juri so nakazali v Slovenskih novicah 23. 2. 2005 (Vir 6): »Zaradi svingerske afere Jurigate je priljubljenost združene liste dramatično upadla za polovico«. Podatke so povzeli iz časopisa Dnevnik, ki je izvedel anketo. O njeni izvedbi in verodostojnosti v prispevku Slovenskih novic ne pišejo. Čeprav v prvem prispevku 2. 2. 2005 (Vir 1) nakazujejo posledice, s primerjavo z aferami v Veliki Britaniji, da bi moral poslanec odstopiti, v zadnjem prispevku (Vir 6) pišejo: »Demokratske tradicije odstopa razkrinkanih politikov pa Slovenija na žalost še ne pozna, poleg tega vodstvo ZLSD ne more prisiliti Jurija v ta politični in moralni akt.« Ugotovili so, da bo poslanec »očitno arogantno vztrajal na zdajšnjih pozicijah in se oklepal privilegijev, ki jih prinaša poslanski stolček, ter kakor čakal, da se razpoloženje morebitnih volilk in volilcev vrne v normalno stanje.« Napovejo pa mu tudi, da se bo afera Jurigate kot bumerang vrnila na volitvah.

Ne omenjajo pa tudi napovedanih posledic davčne utaje, o katerih so pisali (Vir 3): »Durs bo moral reagirati, hkrati pa davčna zakonodaja /ta lahko/ zahteva, da mu nemudoma vzamejo službeni telefon in zaračunajo boniteto za nazaj.«

Iz predstavljenega lahko sklepamo, da afera ni imela večjih posledic, kot je odstop, kar jo uvrsti med afere »za vsako ceno«, take, ki »so same sebi

namen«, ki jim je pomembna le objava. Pohvalijo se tudi s tržnim uspehom, tako da tudi tega motiva ne moremo zanemariti.

4.2.2.8 Sklep

Analiza šestih prispevkov v Slovenskih novicah na temo afere Juri je pokazala, da bi na ravni izbire teme, torej zapravljanja davkoplačevalskega denarja in prikaza, da politik deluje dvolično, serijo prispevkov še lahko imenovali preiskovalno novinarstvo. Problematično pa se izkaže že pri isti postavki, saj se zaradi načina upovedovanja in izbire informacij kot pomembnejša tema pokaže politikova zasebnost. Izbira takšne teme pa je zgolj senzacionalistično razgaljanje zasebnosti in ne gre za javni interes, ampak za javno »sramotenje« z izpostavljanjem zasebnih spolnih nagnjenj. Z navidezno korelacijo, torej če zasebno politik vara ženo in ji laže, potem je tudi slab politik, spodbujajo tudi stereotipe glede spolnih nagnjenj in položaja v družbi. Vendar se strinjamo, da javnost ima pravico izvedeti o dvoličnosti politika, ko gre za izkoriščanje ugodnosti položaja. V tem primeru lahko rečem, da se je sicer relevantna tema zaradi obdelave in preiskave sprevrgla v aferaško in nekredibilno novinarstvo, ki z izbiro informacij krši pravico do zasebnosti posameznika.

Resničnost: sicer ne moremo trditi, da v prispevkih niso navedli resničnih informacij, v prvem prispevku so zraven nekaterih domnev objavili dokaze o novinarski akciji in komuniciranju, vendar je bila večina teh informacij za dokaz zapravljanja davkoplačevalskega denarja nepomembnih, torej lahko sklepamo, da je bila pomembna medijska objava »žgečkljivih podrobnosti«. Edino davčna utaja je prekršek, ki ga lahko izreče organ, in v tem primeru je bil Juri že označen kot krivec (Vir 3). Glede dvoličnosti in laganja pa ne moremo govoriti o nedolžnosti, ker so imeli novinarji dokaze o tem, kar jim je sam povedal, sicer zaveden, da govori v neuradnih okoliščinah. Zasebnost razumemo kot vrednoto in potrebo. Tudi politiki imajo do nje pravico. Soditi o tem, kaj nekdo počne v okviru zasebnosti, pa ni naš namen. Podatek o tem, kakšen odnos goji Juri s svojo ženo v svoji zasebni sferi in kakšna so njegova spolna nagnjenja, je za nas nerelevanten, saj po našem mnenju ne vpliva na delo. Tako da so obtožbe na to temo, ki so sicer osnovane na dokazih, nepotrebne

za prispevek in niso znak profesionalnega preiskovalnega novinarstva, čeprav sledijo principu resničnosti.

Načrtovanje, preverjanje: z vidika razkritja poslančeve nezvestobe ženi, interesa za svingerstvo in njegove dvoličnosti predvsem zasebno, lahko trdimo, da je bila akcija načrtovana, trajala je 8 dni, in da so preverili namig, ki je prišel do njih. Vendar pa je bilo z vidika relevantne teme, ki so jo izpostavili kasneje, preverjanje informacij pomanjkljivo. Vprašanj na to temo ni bilo razvidnih iz vseh šestih prispevkov. Šele po objavi prvega prispevka so objavili odzive poslancev, ki so jih omenjali. Odziva glavnega akterja niso objavili. Preverjena je bila samo ena plat zgodbe.

Argumentacija: viri in dokazi, ki so prepoznavni, se večinoma nanašajo na akcijo novinarja »pod krinko«. Ostali trije viri, tisti, ki je posredoval namig, »vir blizu vrha ZL« (Vir 4), »nekateri, ki Jurija bolje poznajo« (Vir 3), so neimenovani. Pomanjkljivo je dokazovanje utemeljenega zapravljanja davkoplačevalskega denarja in utaje davkov, očitki o dvoličnosti in laži glede zvestobe ženi pa so utemeljeni.

Uravnoteženost: predstavljena je le ena stran zgodbe, ki poslanca očrni z moralnega vidika. Predstavili so ga kot naivnega in nepremišljenega ter dvoličnega.

Domneva nedolžnosti: o tej postavki težko sodimo, saj je ne moremo aplicirati na 'moralne' prekrške, ki jih očitajo politiku.

Pristranskost novinarjev je v prispevkih razvidna v stereotipih o politikih, v označevanju Jurija z različnimi domnevnimi lastnostmi (Vir 1: »nepotešeni«, »ni normalen«, »namesto z zgornjo glavo, misli s spodnjo«). Novinarji napovedujejo možne dramatične posledice dejanj, vendar se zgodba zaključuje in normalizira brez večjih posledic.

O seriji prispevkov o Aureliu Juriju v Slovenskih novicah po postavkah iz tabele 3.1 lahko zaključimo, da ne gre za kakovostno preiskovalno novinarstvo, ampak aferiško naravnano množičnokomunikacijski diskurz, ki samo v določenih elementih kaže znake preiskovalnega novinarstva.

4. 3 PRESOJA ETIČNE PRIMERNOSTI PO POTTERJEVEM MODELU

S pomočjo Potterjevega modela bom preučila prvi, 2. 2. 2005 (Vir 1), objavljeni prispevek. Zanima me odgovor na dilemo, ali so novinarji predstavili prekršek poslanca primerno in, ali so informacije o zasebnosti poslanca pomembne za to, da razkrijejo njegov prekršek, ter ali so pri tem uporabljena sredstva sorazmerna nevarnosti, ki je pretila javnosti.

1. Opredelitev situacije:

Poročeni poslanec se je odzval na izmišljeni oglas, ki so ga novinarji objavili, da bi preverili namig o Jurijevi dejavnosti na svingerski sceni. Pri dogovarjanjih za zasebne sestanke je uporabil službeni telefon, za katerega je domnevno podpisal izjavo, da ga bo uporabljal samo v službene namene. Med službenim časom je prek računalnika odgovoril na oglas in se dogovarjal za sestanek. Ob tem je novinarju pod krinko izdal svojo identiteto, številko telefona in mu zaupal intimne podatke o družini in lastnih domnevnih spolnih avanturah ter fantazijah. Časopis je objavil podatke o komuniciranju in razkril intimne podrobnosti poslanca, ki jih je zaupal namišljenemu »svingerskemu partnerju«. Dilema je, katere informacije so potrebne, da javnosti predstavimo sporna dejanja poslanca, ki službeni čas in davkoplachevalski denar (v Slovenskih novicah so ocenili, da gre za 300.000 SIT na leto, kolikor naj bi znašala letna poraba za telefon; domneva, da je poslanec ta znesek porabil zgolj za zasebne pogovore pa ni utemeljena; to je zgolj ocena, ki so jo navedli v Slovenskih novicah) izkorišča za zasebne zadeve, in ali so bile izbrane primerno glede na pomembnost prekrška.

2. Vrednote:

Pravica do zasebnosti poslanca – novinarji se po KSN morajo izogibati senzacionalističnemu razkrivanju zasebnosti v javnosti. Takšno je vodilo kodeksa, vendar je pomembno dejstvo, da gre za poslanca. V istem členu KSN, ko gre za javne osebe, pravico novinarjev razširja globlje v zasebnost, zaradi javne funkcije, večje družbene moči in zato večje odgovornosti do javnosti. Zasebnost razumemo kot eno temeljnih pravic in potreb sodobnega človeka. Dostojanstvo osebe naj bi za novinarje predstavljalo temelj delovanja.

Poslanec je sicer sam na javnem mestu razkril svoje zasebne podatke in tako ogrozil svojo zasebnost, sam se je vedel nedosledno do lastne zasebnosti, vendar ni vedel, da svojo zasebnost razkriva človeku iz medijev, ki bo zaupanje zlorabil in informacije objavil. Novinar mora osebo zaščititi in je ne sme izkoristiti kot sredstvo, to mu narekuje tudi človekoljubnost. Zasebnost mora spoštovati, razen če je dejanje v zasebnosti takšno, da škodi javnemu interesu. Javna oseba nikoli ni samo javna, še zmeraj ohranja sfero svoje zasebnosti.

Pravica javnosti do obveščeniosti – javnost ima pravico biti obveščena. To je njena temeljna pravica v demokratični družbi. Pravico ima vedeti, kdo so poslanci, ki imajo moč odločanja in so plačani z denarjem državljanov. Od njih se pričakuje konsistentnost v izjavah in dejanjih, poštenost in pravičnost. Javnost ima pravico izvedeti, kaj poslanec počne v službenem času, tudi v zasebnem, če to vpliva na njegovo delo. Kodeks v preambuli določa to pravico kot glavno vodilo pri delu. Naloga novinarjev je razkrivanje nepravilnosti in izkoriščanja položaja. Poslanec se je izkazal kot človek z lastnostmi, ki jih poslanec naj ne bi imel, torej to lahko vpliva na njegovo delo. V svoji predstavitvi na internetu se je predstavil kot človek, ki ceni družinske vrednote, podobno je trdil tudi v kratki anketi, ki so jo objavili v Slovenskih novicah, in si pridobil javnost, ki te vrednote ceni, in ker živi drugače, si položaja, v imenu te javnosti, ne zasluži.

3. Etična načela:

a) ZLATA SREDINA:

Prva skrajnost: Objavimo vse podrobnosti komuniciranja med poslancem in novinarjem pod krinko, fotografijo, na kateri je domnevno poslanec gol in v družbi para. Objavimo vse o zasebnih izkušnjah, ki nam jih je zaupal. Vpletemo tudi sorodnike. Akcijo speljemo do konca in dobimo še fotografije srečanja ter jih objavimo. Politika popolnoma razgalimo.

Druga skrajnost: Ne objavimo ničesar. Zgodbo opustimo, ker je preveč 'zasebna', da bi bila vredna objave.

Srednja pot: Objavimo podrobnosti o prekršku politika, ki se tiče porabe davkoplačevalskega denarja, in dejansko težo prekrška, brez napihovanj. Zasebnih podatkov vključimo toliko, da prikažemo dvoličnost dejanj.

Informacije o neupravičeni porabi davkoplačevalskega denarja poskušamo pridobiti drugače, ne na način, ki vključuje podatke o spolni aktivnosti. Poskušamo dobiti etično manj sporne dokaze za neupravičeno uporabo službenega telefona v zasebne namene, npr. pogovori s prijatelji in ženo. Izognemo se senzacionalističnim pristopom in izpostavljanju spolnih aktivnosti poslanca. Fotografije, na kateri je gol, ne objavimo, ohranimo jo za dokaz in je ne omenjamo. Ne kritiziramo osebe, torej ne uporabljamo žaljivih pridevnikov in domnev glede spolnih želja in potreb.

b) DEONTOLOŠKI PRISTOP:

Delovanje, skladno z dolžnostmi, posledic ne upoštevamo. Kot novinarji imamo dolžnost javnost seznanjati z informacijami, ki jim pomagajo pri izbiri najboljših predstavnikov v parlamentu, to je z relevantnimi informacijami, ki jih kot državljani morajo poznati. To je lahko maksima našega delovanja. V našem primeru lahko z objavo intimnih podrobnosti prizadenemo dostojanstvo osebe, o kateri pišemo, ter oseb, ki so s to osebo povezane. Čeprav gre za poslanca, se bomo takšnemu načinu predstavljanja teme odrekli. K temu nas vodi dolžnost do osebe in maksima, da varujemo osebno dostojanstvo oseb ter človekoljubnost. Senzacionalistično razgaljanje intimnosti osebe ne more postati maksima, ki bi jo lahko univerzalizirali, saj razkriva informacije, za katere ne obstaja utemeljen javni interes.

c) TELEOLOŠKI PRISTOP:

Etično pravilna je tista odločitev, ki proizvede najboljše posledice. Najboljše posledice za javnost so, da izve o dvoličnosti politika in njegovem spornem ravnanju ter ga na naslednjih volitvah več ne izbere ali že zdaj zahteva njegov odstop. Tako so sporno dejanje in njegovo težo predstavile Slovenske novice. Pri tem so novinarji objavili podrobnosti iz intimnega življenja in posamezniku povzročile škodo bolj, kot je bilo to potrebno za razumljivost zgodbe. Slovenske novice so s svojim pristopom zadovoljile radovednost javnosti in uporabile sredstva, ki niso bila sorazmerna prekršku. V okviru teleološkega pristopa nas razmišljanje pripelje do naslednjih zaključkov: pomembno je, da javnost izve za sporno dejanje poslanca. Pri tem bomo posamezniku verjetno naredili škodo, ker bomo objavili informacije, ki zadevajo njegovo zasebnost. Pa vendar bomo pozorni na to, da bo ta škoda čim manjša, sorazmerna prekršku, ki za javnost ne predstavlja velike grožnje.

Trudimo se razumljivo predstaviti zgodbo in poslancu prepričati, da za zasebne aktivnosti uporablja službeni čas in sredstva, ter ga opozoriti na večjo odgovornost. Niso pa potrebni tako drastični ukrepi, kot so jih uporabili v Slovenskih novicah. Za javnost ugodne posledice bi si lahko prizadevali tudi brez vpletanja intimnih podrobnosti o poslancu.

d) RAWLSOVA TANČICA NEVEDNOSTI:

V izhodiščnem položaju hipotetične situacije ne vemo, v kateri vlogi se bomo znašli, ne vemo, kakšne so naše želje, sposobnosti in interesi. Lahko bomo v vlogi poslanca, člana njegove družine, novinarja, ki ga razkrinka, ali v vlogi koga tretjega. Načela izbiramo za tančico nevednosti, ki onemogoča egoistične odločitve. Odločimo se, da ima javnost pravico vedeti, kako poslanec izkorišča delovni čas. Ne najdemo pa razloga za to, da mora javnost izvedeti podrobnosti o poslančevih spolnih fantazijah in kakršnihkoli tovrstnih aktivnostih. S tem lahko prizadenemo več ljudi in jim vzamemo nadzor nad zasebno sfero, in ker se lahko hipotetično znajdemo tudi na njihovem mestu, se za takšen (voajerski) pristop ne moremo odločiti.

e) DEONTELSKI PRISTOP:

Upošteevamo posledice in hkrati dolžnosti. Naša dolžnost do javnosti je, da jo obveščamo o nepravilnostih, vendar tudi, da spoštujemo dostojanstvo posamezne osebe, s tem da ne izpostavljammo njihove zasebnosti pred javnostjo. Predvidevamo, da bodo negativne posledice objave v tem primeru prevladale nad pozitivnimi, zato intimnih podrobnosti ne objavimo, čeprav gre za poslanca, o katerem naj bi obveščali javnost. Podatek, da izkorišča sredstva, ki mu jih omogoča položaj, je pomemben za javnost, saj kaže načela, po katerih deluje, in naša dolžnost je, da javnosti to predstavimo. Na drugi strani je poslanec oseba, izpostavljanje njegove zasebnosti v javnosti pomeni, da mu kratimo osnovno pravico, s katero ščiti svojo avtonomijo, svojo izbiro (tudi glede spolnega življenja) in svoj ugled. Izberemo način, da zaščitimo interes javnosti, tako da objavimo novico o zlorabi položaja, vendar uporabimo sredstva, ki so prekršku sorazmerna, tako da ohranimo dostojanstvo osebe in nikakor ne uporabimo senzacionalističnega razgaljanja oseb.

4. Lojalnost:

Izbrati moramo med javnostjo, ki smo ji kot člani profesije dolžni poročati o nepravilnostih javnih uslužbencev; lastno vestjo, ki nam narekuje človekoljubnost; časopisom, katerega uredniška politika spodbuja objavo afer, povezanih s politiko in spolnostjo, s tem bi se povečala naklada in prinesla večji zaslužek; osebo, ki naj bi jo ščitili pred pretiranim izpostavljanjem. Slovenske novice so zapisale, da so izbrale javnost. Mi izberemo lojalnost javnosti, vendar s človekoljubnostjo, ki jo zahteva narava dela z ljudmi in pisanja o njih. Slovenske novice z načinom obdelave in predstavitve potencialno ustrezne tematike niso zadovoljile legitimnih pravic javnosti, ampak le njihovo (domnevno) radovednost, zato se ne moremo strinjati, da so izbrale lojalnost javnosti. Tržno dobičkonosna zgodba dokazuje zlasti lojalnost medijskemu lastniku.

5. Odločitev:

Analiza primera in aplikacija različnih etičnih načel nas je privedla do zaključka, da je aferaški in senzacionalističen pristop, ki pomeni objavo intimnih podrobnosti, etično neprimeren. V nobenem izmed petih etičnih načel ne najdemo podlage za objavo podrobnosti iz zasebnosti. Strinjamo se, da je potrebno javnost obvestiti o zlorabi položaja in poslancu preprečiti sporna dejanja, vendar ne najdemo podlage, da bi v ta namen izkoriščali njegovo zasebnost.

V Slovenskih novicah so se odločili za popolno izpostavljanje zasebnosti politika v javnosti, s tem da so se odločili za lojalnost ne javnosti, kot so sami trdili, ampak 'denarju'. Prestopili so meje »morbidne radovednosti« (Day, 1991: 55), saj so posameznika prizadeli bolj, kot je to zahtevala razumljivost zgodbe. Objavili so skromne podatke o prekršku izrabljanja položaja in veliko več namenili »prekrškom« v zasebnosti. Pri tem so izpostavili tudi njegovo družino. Uporabili so sredstva, ki niso sorazmerna prekršku. Odveč so bile fotografije in podrobnosti o spolni preteklosti in usmerjenosti. Vse to bi lahko predstavili drugače. Bolj bi se lahko osredotočili na sporna dejanja, manj na to, kako očrniti osebo. Senzacionalistične prijeme glede na medij sicer razumemo, vendar podpiramo profesionalnost novinarstva tudi v manj resnih medijih, ki se kaže v etičnem pristopu. Takšno pisanje tega ne odraža. Oseba je bila

uporabljena kot sredstvo za boljšo prodajo. Relevantna tema je izgubila pomen oziroma jo je bilo težko razbrati ob vseh nepotrebnih podatkih, ki so bili objavljeni zgolj za potešitev radovednosti.

Tudi za Slovenske novice veljajo določila etičnega kodeksa, ki jih tudi sami navajajo v svojo obrambo. Kodeks slovenskih novinarjev v primeru pisanja Slovenskih novic o Aferi Juri ni zadosten za etično presojo. Potrebna je samostojna etična drža novinarjev, ki so svoje poslanstvo namenili obveščanju javnosti in pri tem prešli meje. Ugotovili smo, da so za doseg cilja uporabili načelo: največ za množico, ne glede na posameznika, ki ga pri tem uporabijo kot sredstvo, za kar ne najdemo temeljev v nobenem izmed predstavljenih etičnih načel. Osebo so uporabili kot sredstvo in zanemarili osebno dostojanstvo, pa tudi dostojanstvo naslovnikov, ko so jih s senzacionalističnimi pristopi zavajali o pomembnosti prekrška in ga predstavljali kot zelo pomembnega. Novinarjeve osebne etične drže, ki je ključna lastnost dobrega novinarja, ni bilo razbrati. Do podobnega zaključka kot J. Rovšek (2005), ki je primer sicer analiziral s pravnega vidika, sem prišla tudi sama pri etični presoji:

Če bi dali na tehtnico argumente za in proti /.../ menim, da je bil poseg medija v zasebnost v tem primeru nesorazmeren, da razlogi za objavo in interes javnosti ne odtehtajo grobega posega v zasebnost poslanca. Domnevna zloraba javnih sredstev (neupravičena uporaba službenega telefona in računalnika) nima tako velike teže in pomena za javnost, da bi opravičila »preiskovalne metode« in način objave podrobnosti o spolnem življenju poslanca in o drugih članih družine, ki z zgodbo niso povezani.

Zapravljanje »davkoplačevalskega drobiža«, kot se je slikovito izrazil M. Crnkovič (Vir 16), ki je »za lase privlečen kronski dokaz«, kot ga vidi V. Miheljak (Vir 15), ne opravičuje »nespodobnega kukanja v spalnico«, kot etično sporno dejanje novinarjev poimenuje M. Pečauer (Vir 7).

5. ZAKLJUČEK

»Poceni medijska vsebina – uporaba vrhovnih zmagovalcev poceni zabave, spolnosti in nasilja – in številno občinstvo, to je formula uspeha.« M. POLER KOVAČIČ

Namen naloge je bil preučiti etično utemeljenost novinarskih prispevkov Slovenskih novic o primeru poslanca z vidika preiskovalnega novinarstva. V ta

namen sem podrobneje analizirala serijo novinarskih prispevkov, ki so jih objavili med 2. 2. 2005 in 23. 2. 2005. Odziv tiskanih medijev na afero »Jurigate« sem preverila tudi v Delu, Dnevniku, Mladini in Novi. Delo in Dnevnik sta afero omenila v sklopu mnenj o (ne)primernosti ravnanja Slovenskih novic, tudi Mladina je objavila ostro kritiko ravnanja novinarjev, Nova je afero povzela po Slovenskih novicah.

V besedilih Slovenskih novic je bilo polno fotografij in podrobnosti iz zasebnosti, glavni akter je bil politik, vendar se je škandal, glede na napovedi in dramatizacijo, brez večjih posledic polegel.

Na prvo tezo, da pisanje o primeru poslanca v Slovenskih novicah ni primer preiskovalnega novinarstva zaradi načina obdelave teme, lahko odgovorimo pritrdilno. Iluzorno bi bilo sicer pričakovati, da bi se v novinarski praksi uresničevala vsa načela preiskovalnega novinarstva, ki so omenjena v literaturi, vendar približevanje idealom prinaša boljši izdelek in večjo verodostojnost. Po definiciji preiskovalnega novinarstva je tema potencialno sicer primerna, saj razkriva prikrito in jo lahko razumemo kot relativno pomembno za javnost. Postavka, po kateri novinar zavestno načrtuje preiskavo, je izpolnjena, saj razumemo, da so akcijo zbiranja dokazov v 8 dneh po načrtih izpeljali. Ti dve značilnosti preiskovalnega novinarstva lahko najdemo, vendar je nadaljnja analiza pokazala, da je med 'preiskavo' in upovedovanjem prevladal aferiško naravnani množičnokomunikacijski diskurz pred kakovostnim preiskovalnim novinarstvom.

Informacije, ki so jih zbrali, so objavili kronološko natančno, navedli tudi nekatere dokaze, kar jim daje navidezno kredibilnost, vendar izbira kaže etično neprimernost. Objavili so dokaze, ki potrjujejo, da se je poslanec kot politik vedel nepremišljeno, naivno in neprimerno za poročenega moža. Posredno potrdijo tudi rabo službenega telefona za zasebne zadeve in izkoriščanje službenega časa, vendar je v ospredju zasebna tematika. Relevantna tematika se je izgubila v pretirano podrobnih prikazih poslančeve intimnosti, poleg tega pa tudi t. i. relevantnemu argumentu ne moremo pripisati velike teže, zato se serija prispevkov izkaže kot objava afere za vsako ceno in ne zaradi pomembnosti informacije za javnost.

Razvidna je tudi odsotnost novinarjevega vprašanja, ki bi ga moral postaviti glavnim akterjem in jim tako ponuditi priložnost za obrambo pred

očitki. Nekredibilno pa pisanje deluje tudi zaradi navajanja domnev, ki zgodbo personalizirajo, dramtizirajo in kažejo na očitno pristranskost novinarjev. Zgodba je predstavljena enostransko in neuravnoteženo. Prispevki so mediju primerno senzacionalistični, s tem da izpostavljajo zasebnost v imenu javnega interesa. Svoje neetično početje skrivajo za pojmom »raziskovalno«, kar je neupravičeno.

V analizi sem preverjala tudi drugo tezo, torej kršenje Kodeksa slovenskih novinarjev. V začetku naloge sem izpostavila tri, vendar sta se med analizo pokazala zanimiva tudi 10. in 2. člen. Zbiranje podatkov z metodo lažnega predstavljanja in zavajanja je etično sporno po 10. členu. V prispevkih niso navedli, zakaj so uporabili ta način zbiranja podatkov. Pri tem se zdi, da je izredna pomembnost informacij in preiskovalno novinarstvo le krinka za objavo informacij, ki zadovoljujejo radovednost in voajerski in/ali razvedrilni pohlep javnosti. Kljub temu ne moremo trditi, da so člen kršili, saj so predstavili delovanje kot razkrivanje izrednih informacij. Tudi Vili Einspiler (Vir 12) je dejanje novinarjev razumel kot zavezano resničnosti, saj so preverili dejstva, ni pa omenil spornega zbiranja informacij. Z objavo je bilo narejeno več škode kot koristi. Ker iz prispevkov ni razvidno, ali so novinarji poskušali dobiti odziv glavnega akterja, pomeni, da je šlo za kršitev 2. člena KSN. Obtožbe lahko ocenimo kot hude, kar zahteva odgovor, kot predpostavlja ta člen.

Moja druga teza se je glasila: Slovenske novice so poročale etično nesprejemljivo in kršile profesionalni kodeks v vsaj treh določilih: v 20., ki štiti pravico oseb do zasebnosti; v 23., ki novinarja zavezuje, da se izogiba stereotipom, in v 4., ki od novinarja zahteva, da navede, kadar je mogoče, vir informacije.

Ugotovila sem, da je bil kršen 23. člen. Razpoznaven je bil stereotip glede socialnega statusa, ko so omenjali politike in njihova dejanja ter namigovali na njihove sposobnosti, kar je z vidika profesionalnega kodeksa nesprejemljivo. Izrazili so tudi mnenje glede spolnih nagnjenj politika, ko so jih ocenili, da mejijo na perverzno, s čimer so spodbudili stereotip, povezan z drugačnimi spolnimi nagnjenji.

Navajanje virov, po 4. členu, je v našem primeru etično sporno. Ne moremo pa enostavno trditi, da gre za kršitev, saj so bili tisti viri, ki so bili znani, za dokazovanje trditev tudi najbolj pomembni. Zgodba je vsebovala tudi

neimenovane vire. Novinarji bi lahko opravičili svoje dejanje z drugim delom člena, torej da so ohranili vir anonimni, ker informacije drugače ne bi dobili. Vendar v obravnavanem primeru novinarji niso navedli dokazov, da so informacije poskušali pridobiti tudi po drugi poti, tako da anonimnosti vira z drugim delom 4. člena ne morejo opravičiti.

V našem primeru 20. člen novinarjem razširi mejo legitimnosti za izpostavljanje zasebnosti, ker gre za politika, ki ima moč in vpliv. Pravica do zasebnosti je bila kršena s senzacionalistično objavo zasebnih informacij, vendar bi kodeks v tem primeru to lahko dopuščal, saj so novinarji navedli javni interes, vendar pa ga kljub zatrjevanju, da obstaja, niso utemeljili. Dejanje novinarjev zato po kodeksu ni upravičeno. Kršenje kodeksa prepoznam še v dveh členih, 2. in 23., ostali omenjeni členi pa sicer etično sporno dejanje tudi dopuščajo.

Naj se navežem še na zadnjo tezo. Zasebne informacije politika so uporabili kot sredstvo: med vrednotami zasebnosti in dostojanstva osebe ter pravico javnosti, da izve, so se odločili za slednjo, s tem ko so svojo lojalnost pripisali javnosti in 'denarju', ne glede na posameznika, in uporabili preverjeno kombinacijo, ki zagotavlja tržni uspeh – politika, trač, seks – v imenu skrbi za javno dobro.

Pri analizi s Potterjevim modelom sem prikazala možnosti odločitve, če bi novinarji v etičnem razmisleku uporabili različna etična načela in ohranili etično držo, kar je ena od lastnosti dobrega novinarja. Pri tem bi ohranili dostojanstvo osebe in se izognili razkrivanju zasebnosti politika. Verjamem, da bi za javnost pomembne informacije lahko objavili z manj škode za osebo. K temu bi jih pripeljal tehten etični razmislek in lastna etična drža ter zavezanost etiki javne besede, saj kodeks novinarjev, kot vidimo, ni zadosten, da bi bil sinonim za etičnost. Etično je nujno več od upoštevanja kodeksa in legalnosti.

Tabloidi, rumeni ali manj resni časopisi, kot so Slovenske novice, bi z uredniško politiko, ki bi predvidevala in spodbujala večjo kakovost v smislu etičnosti in profesionalnosti, dobili večjo kredibilnost in podporo novinarske profesije ter večje zaupanje javnosti, pri tem pa bi lahko ostali tudi zabavni.

6. LITERATURA

1. Anžlovar, Tadeja (2003): *Ustreznost Slovenskega novinarskega kodeksa: Primerjava Kodeksa novinarjev Republike Slovenije (1991) s Kodeksom slovenskih novinarjev (2002)*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
2. Bauer, Marjan: *Rumeno je večno*. Delo, Sobotna priloga, 13. 9. 1997.
3. Belsey, Andrew in Chadwick, Ruth (1995): Ethics as vehicle for media quality. *European journal of communication*, 10 (4), 461–473.
4. Bezjak, Branka in Stepišnik, Matija (2004): *Tiranija »radovednosti*. Dostopno na <http://mediawatch.mirovni.institut.si/bilten/seznam/20/medjavno/> (6. maj 2005).
5. Christians, Clifford; Fackler, Mark; Rotzoll B. Kim; McKee Brittain, Kathy (1998): *Media ethics: Cases and moral reasoning*. New York: Longman.
6. Day, Louis A. (1991): *Ethics in media communications: Cases and controversies*. Belmont, California: Wadsworth Publishing Company.
7. De Burgh, Hugo (2000): A higher kind of loyalty? V Hugo De Burgh (ur.): *Investigative journalism: Context and practise*, 3–25. London in New York: Routledge.
8. Colarič, Helena (2003): *Preiskovalno novinarstvo v Sloveniji – Analiza primera Petek*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
9. Dolinšek, Polona (2004): *Etične dileme preiskovalnega novinarstva*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
10. Drčar-Murko, Mojca (1988): Odgovornost za javno besedo. *Teorija in praksa* 25 (5), 616–619.
11. Encabo, Manuel Nunez (1993): Časnikarska etika. V Marjan Sedmak (ur.) (1996): *Mediji etika in deontologija*, 63–78. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
12. Erjavec, Karmen (1999): *Novinarska kakovost*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
13. Erjavec, Karmen (2004): Sodobno novinarstvo in teorija demokracije. V Melita Poler Kovačič in Monika Kalin Golob (ur.): *Poti slovenskega novinarstva – danes in jutri*, 113–138. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

14. Golob, Urša (2003): *Vdor v zasebnost v primeru tragedij in nesreč*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
15. Hausman, Carl (1990): *The decision-making process in journalism*. Chicago: Nelson – Hall publ.
16. Kalin Golob, Monika (2004): Novinarski jezik in stil: Kaj vemo in česa ne. V Melita Poler Kovačič in Monika Kalin Golob (ur.): *Poti slovenskega novinarstva – danes in jutri*, 69–84. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
17. Kaš, Maks (2005): *Ponuditi bralcu, kar bo kupil*. Dostopno na <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/22/zasebno/> (25. maj 2005).
18. *Kodeks slovenskih novinarjev* (2002). Dostopno na http://www.novinar.com/dokumenti/kodeks_txt.php (10. marec 2005).
19. Košir, Manca (1993): Slovenski dnevniki v luči Kodeksa novinarjev RS. *Teorija in praksa* 30 (11–12), 1233–1241.
20. Košir, Manca (1994): Razkriti prikrito in napisati zgodbo. V Matjaž Šuen: *Preiskovalno novinarstvo*, 9–17. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
21. Košir, Manca (1995): Preiskovalno novinarstvo moč, ki s preminja svet? *Otrok in družina*, (4), 2–3.
22. Košir, Manca (1997): Knjigi na pot. V Melita Poler: *Novinarska etika*, 5–7. Ljubljana: Magnolija.
23. Košir, Manca (2003): *Surovi čas medijev*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
24. Košir, Manca in Poler, Melita (1996): Utemeljitev novinarske etike in svoboda slovenskih novinarjev. V Marjan Sedmak (ur.): *Mediji, etika in deontologija*, 9–27. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
25. Kovač, Edvard (1996): Meč, pero, kamera. V Marjan Sedmak (ur.): *Mediji etika in deontologija*, 5–7. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
26. Lambeth, Edmund B. (1997): *Časnikarstvo kot zaveza: poklicna etika*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
27. Lull, James in Hinerman, Stephen (1997): The search for scandal. V James Lull in Stephen Hinerman (ur.): *Media scandals: Morality and desire in the popular culture marketplace*, 1–34. Cambridge: Polity press.
28. Luthar, Breda (1998): *Poetika in politika tabloidne kulture*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

29. Milosavljević, Marko (2004): Primanjkljaj javnega delovanja: (ne)transparentnost novinarstva in množičnih medijev v Sloveniji. V Melita Poler Kovačič in Monika Kalin Golob (ur.): *Poti slovenskega novinarstva – danes in jutri*, 139–156. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
30. Pečar, Janez (1994): Preiskovalnemu novinarstvu na rob. *Teorija in praksa*, 31 (9–10), 859–863.
31. *Pod žarometom: javno o zasebno*. TV slovenija, 1. program, 1. 3. 2005.
32. Poler, Melita (1997): *Novinarska etika*. Ljubljana: Magnolija.
33. Poler Kovačič, Melita (2002a): Razžalitve in dostojanstvo osebe. V Tomo Korošec et al.: *Razžalitve v tiskanih medijih*, 89–105. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
34. Poler Kovačič, Melita (2002b): Vplivi odnosov z mediji na novinarski sporočanje proces. *Teorija in praksa* 39 (5), 766–785.
35. Poler Kovačič, Melita (2003a): Preiskovalno novinarstvo, ustvarjanje škandalov in novinarska etika. *Teorija in praksa* 40 (2), 207–228.
36. Poler Kovačič, Melita (2003b): Iz surovega časa medijev v čas odgovornih medijev. V Manca Košir: *Surovi čas medijev*, 7–27. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
37. Poler Kovačič, Melita (2004): Podobe (slovenskega) novinarstva: o krizi novinarske identitete. V Melita Poler Kovačič in Monika Kalin Golob (ur.): *Poti slovenskega novinarstva – danes in jutri*, 85–112. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
38. Rovšek, Jernej (2005): *Svoboda tiska ali pravice posameznika*. Dostopno na <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/22/zasebno/> (25. maj 2005).
39. Sedmak, Marjan (1996): Uravnavanje in samouravnavanje, svoboda tiska: pravica in odgovornost. V Marjan Sedmak (ur.): *Mediji etika in deontologija*, 41–62. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
40. Smith, Robert Ellis (1994): The right versus the need to publish. *Journal of mass media ethics* 9 (4), 230–234.
41. Splichal, Slavko (1992): Pogoj za profesionalno novinarstvo. *Naši razgledi*, (14. 8.), 478.

42. Splichal, Slavko (1994): Mediji na prehodu, civilna družba in globalne spremembe javnosti. *Perspektive komunikologije v Sloveniji in v svetu. Teorija in praksa* 31 (11–12), 1025–1034.
43. Splichal, Slavko in Sparks, Colin (1994): *Journalists for the 21st century: Tendencies of professionalisation among first-year journalism students in 22 countries*. Norwood, New Jersey: Alex Publishing Corporation.
44. Stepišnik, Matija (2004): *Intervju z Melito Poler Kovačič*. Dostopno na <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/20/medjavno/> (6. maj 2005).
45. Šuen, Matjaž (1994): *Preiskovalno novinarstvo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
46. Šuštar, Alojzij (1988): Nekaj misli o novinarski etiki. *Teorija in praksa* 25 (5), 613–616.
47. Vasle, Vinko (1993): Afere kot skrito bistvo politike in javna dobrina. V *Slovenski almanah* 94, 32–35. Založba Delo Novice, Ljubljana.

ČASOPISNI VIRI:

- Vir 1:** Požar, Bojan, Lomovšek, Mitja (2005) *Poslanec Juri na svingerski sceni: Au, vau Aurelio!*. Slovenske novice, Bulvar, 2. 2.: 1, 10, 11.
- Vir 2:** Požar, Bojan, Splichal Urša (2005) *O Juriju odloča Borut Pahor?*. Slovenske novice, 4. 2.: 3.
- Vir 3:** Požar, Bojan (2005) *Seks, laži in davkoplačevalci*. Slovenske novice, Bulvar, 9. 2.: 9, 10, 11.
- Vir 4:** Valentar, Katarina (2005) *Ko poslanci molčijo, volilcem odgovorijo*. Slovenske novice, Bulvar, 9. 2.: 13.
- Vir 5:** Slovenske novice, Bulvar (2005) *Cenzorja*. Teleskop, 16. 2.: 10.
- Vir 6:** Slovenske novice, Bulvar (2005) *Juri doli turi*. 23. 2.: 13.
- Vir 7:** Pečauer, Marko (2005) *Mnenja: Swing*. Delo, 4. 2.: 5.
- Vir 8:** Susman, Maja (2005) *Človek tedna – Aurelio Juri: Naš denar za tuj orgazem! Seksualna afera*. Nova, 7. 2.: 3–5.
- Vir 9:** Replika: *Sporočilo gospoda Borisa Popoviča*. Nova, 14. 2. 2005: 10.
- Vir 10:** *Zdravljica za Istro – fotografija zakoncev Juri*. Nova, 28. 2. 2005: 54.

- Vir 11:** Modic, Max (2005) *Krivi, ker seksajo*. Mladina, 7. 2.: 1, 20–23.
- Vir 12:** Ivelja, Ranka in Roglič, Meta (2005): *Medijski atentat na Aurelia Jurija*. Dnevnik, 3. 2.: 2.
- Vir 13:** Ivelja, Ranka (2005): *Svinger Juri in njegova pravica*. Dnevnik – Komentar, 4. 2.
- Vir 14:** Lesjak, Miran (2005): *Aurelio Juri naj ostane poslanec, meni javnomnenjska večina*. Dnevnik, 5. 2.: 2.
- Vir 15:** Mihelj, Vlado (2005): *Hipokrizija javnega interesa*. Dnevnik – Stališča in odmevi, 9. 2.
- Vir 16:** Crnkovič, Marko (2005): *Novica je prasica*. Dnevnik – Stališča in odmevi, 10. 2.